

CSAPODY TAMÁS

Pártos Imre bori notesze és munkaszolgálat utáni pályája

Dr. Pártos Imre Borban volt munkaszolgálatos 1944-ben. A budapesti ügyvéd pályája ezzel végleg befejeződött. A negyvenes éveiben járó Pártost vasútépítési feladatok várták a szerb hegyekben. Tehetsége, képzettsége, adottságai és szerencséje révén azonban írnoki státuszba került, ami lehetővé tette, hogy Borban naplót vezessen. Más zsidó munkaszolgálatosok is írtak naplót Borban, de helyzetéből adódóan neki a megszokottól eltérő nézőpontból volt módja rögzíteni az eseményeket. Szerencséjének is köszönhetően ő a naplójával együtt több egyedülálló bori dokumentumot és tárgyat tudott hazahozni. Naplójában bori időszakán túl felszabadulását követő vándorlásainak és részben szegedi időszakának az eseményeit is rögzítette. Így értesülünk arról, hogy Szegeden rendőrnymozó, majd népügyész lett. A többi volt bori munkaszolgálatossal ellentétben két évig szegedi lakos maradt. Népügyészi munkájának részleteiről már nem naplójából, hanem a népbírósi peranyagok és sajtóforrások alapján tudunk vázlatos képet alkotni. Fontos népbírósi perekben volt népügyész, majd saját kérésére Budapestre helyezték át. Budapesti népügyészként, később legfőbb államügyész helyettesként másodfokon képviselte a vádat. A Rákosi-rendszerben számos politikailag is releváns perben és koncepciók perben vett részt legfőbb államügyész helyettesként. A népbírósi feladatok megszüntetése után főállamügyész helyettesként dolgozott. Az ötvenes évek közepétől kezdve éppúgy keveset tudunk róla, mint a bori munkaszolgálat előtti éveiről. Aktív életének utolsó tíz évében vállalati jogtanácsosként dolgozott, majd tíz évvel nyugdíjba vonulását követően, hetvenegy éves korában halt meg.

A bori munkaszolgálat dokumentumai

A bori napló

Dr. Pártos Imrét¹ 1944-ben hívták be munkaszolgálatra Gödöllőre.² A bevonulása idején negyvenkét éves, házas, római katolikus vallású³ Pártost Gödöllőről Jászberénybe, majd

¹ Dr. Pártos Imre (a. n. Friedländer Malvin; Budapest, 1902. március 27. – Budapest, 1973. szeptember 30.) ügyvéd, népügyész, helyettes népügyész, főügyész helyettes, jogtanácsos. A továbbiakban nem írom ki Pártos Imre neve elé a jogász doktori címet jelentő „Dr.”-t.

² Bori munkaszolgálatát megelőzően nem hívták be munkaszolgálatra.

³ Pártos nagyszülei és szülei egyaránt izraelita vallásúak voltak. Pártos Imre római (r.) katolikus vallásban született. (Leszármazási táblázat. Hely és dátum nélkül.) Első felesége, Kátai Hedda [Hedvig] (Budapest, 1912. október 12.–?) a házasságkötésük idején (Budapest, 1932. december 11.) izraelita vallású volt, később r. katolikus vallásra tért át (Pestszenterzsébet, 1942. április 4.). Pártos Imre édesapja, Pártos Zsigmond (Székesfehérvár, 1868. március 16. – Budapest, 1923. február 4.) MÁV főfelügyelő nem élte meg a holokausztot, édesanyja, Friedländer Malvin (Szigetvár, 1870. február 26.–?) 1944 nyarán még élt, de további sorsa ismeretlen. (Házassági anyakönyvi kivonat hiteles,

Borba vitték. Egyike volt annak az összesen 6000 főt számláló, zsidó és kiségyház tagokból álló⁴ munkaszolgálatosnak, akiket a magyar állam átadott a németeknek kényszermunkára. Pártost a Bortól mintegy 30 kilométerre a hegyekben lévő Bregenz nevű altáborba vitték.⁵

Pártos Imre bevonulásának napjától kezdve (1944. június 5.) minden egyes nap feljegyzett valamit noteszébe, egészen az év utolsó napjáig.⁶ Összesen 210 napon keresztül vezette folyamatosan notesz-naplóját,⁷ függetlenül attól, hogy melyik bori táborban volt, illetve felszabadítása után merre vezetett az útja. A napló által dokumentált hat hónapból négyet bori táborokban, kettőt a Bor és Szeged közötti vándorlással, további kettőt pedig a felszabadított Szegeden töltött.⁸

A nap eseményeit általában három tömör mondatban foglalta össze noteszéban. A tömörség egyik nyilvánvaló oka az, hogy naplóját kis noteszbe írta, amelyben a napi bejegyzések csak minimális, néhány centiméteres hely állt rendelkezésére.

Pártos Imre az idősebb korosztályhoz tartozott, fehér karszalagos, jogvézett és sokéves ügyvédi gyakorlattal rendelkező, fővárosi munkaszolgálatos volt, aki sérvbetegsége miatt nem volt alkalmas nehéz fizikai munkára. Mindennek köze lehetett ahhoz, hogy végül tényleg nem kellett táboron kívüli – úgynevezett külmunkásként – vasúti töltést építenie a hegyekben, végig írnok volt. A naplót író bori munkaszolgálatosok közül kizárólag ő volt ebben a bizalmi beosztásban. Vele együtt volt írnok a szintén budapesti ügyvéd, dr. Kadocsay Győző. A naplóból azonban kiderül, hogy kettőjük közül Pártos volt az „irányító” és Kadocsay a „végrehajtó”.⁹ A naplóból az is látható, hogy Pártos teljesen tisztában volt kiváltságos helyzetével és egyben ennek veszélyeivel is. A számára is „undorító” fizikai munka¹⁰ elkerülésén kívül az írnokságnak számos előnyét élvezhette (napi fürdés meleg vízben, élelemajándék, kényelmesebb fekvőhely, délelőtti szabadidő, háborús hírek, jól informáltság). A Bregenz

---

kézírással kitöltött másolata. Budapest, 1945. október 9.) Mindkét dokumentum Pártos Imre hagyatékában, a hozzátartozók tulajdonában található.

⁴ A Borba vitt összesen 29 munkaszolgálatos század között volt a 801-es különleges büntető munkásszázad, amelybe Jehova Tanúkat (161 fő), reformadventistákat (19 fő) és nazarénusokat (9 fő) osztottak be.

⁵ A magyar zsidó munkaszolgálatosok a Borban lévő központi, Berlin nevű és a szintén Borban lévő, Brünn nevű táboron kívül a Szerb Érchegységben lévő nyolc altáborba kerültek.

⁶ A bori munkaszolgálatos Lovas István lánya, dr. Lovas Andrea orvos számos alkalommal segítette kutatómunkámat. Lovas Andrea György bori munkaszolgálatos naplójának azonosítása kapcsán kereste meg Pártos Imre budapesti rokonát. Ekkor derült ki számára, hogy az illető apósa szintén Borban volt. A hozzátartozóktól ezt követően számos szkennelt dokumentumot kaptam Pártos Imre gondosan őrzött hagyatékából. Később az is kiderült, hogy a hagyatékban egy kis notesz is meglapul. Pártos Imre bori noteszét Budapesten, 2019. május 8-án vehettem először a kezembe. Pártos Imre hagyatékában fennmaradt bori naplóját és dokumentumait Pártos Imre hozzátartozóinak engedélyével közlöm.

⁷ Pártos Imre bori naplóját egy 1944-es barna borítójú noteszbe (10.5x7.5 cm) írta. A noteszt készítő cég stilizált monogramja („M”) és egy 703-as szám olvasható a notesz belső oldalán. A jó állapotban megmaradt notesz elején naptár, név- és telefonjegyzék (üres), levélpostai küldemény díjszabás-ismeretője, a tulajdonos adatait tartalmazó oldal (név és lakcím rovat kitöltve), valamint az „előjegyzések 1945-ös évre” oldal (bejegyezve: négy bori bajtársnak való, feltehetőleg szegedi tartozás), továbbá a notesz végén légtalmi tudnivalókat összefoglaló oldalak találhatóak.

⁸ A bori munkaszolgálatról lásd: Csapody Tamás: *Bori munkaszolgálatosok. Fejezetek a bori munkaszolgálat történetéből*. Budapest, 2011.

⁹ *Napló*, 1944. június 27.

¹⁰ *Napló*, 1944. július 1.

altábor és talán egész Bor legdurvább keretlegényétől, Császár János főtörzsőrmester¹¹ pofonjaitól ugyan állandóan tartott, de a pofonok és a kikötések elmaradása pontosan mutatja védettségét. A legnagyobb „írnök-előnye” azonban az volt, hogy a keret emberszámba vette őt, és meg tudta őrizni emberi méltóságát. A helyzetéből adódó veszélyeknek is tudatában volt, mert ahogyan írta, „a tigris és a bárány nem lehetnek igaz barátok”.¹² Azt, hogy mennyire jól kezelte köztes helyzetét, jól példázza, hogy úgy nyerte el felettesei bizalmát, hogy nem veszítette el a bajtársaiét, ő lett a táboron belül működő „jóléti bizottság” elnöke. Naplójában ugyan azt írta elnökségéről, hogy „nem nagy jelentőségű, mert a bizottságnak nincs pénze”,¹³ az elnöki pozíció akkor is erős morális tartalommal bírt volna, ha annak valóban nem lett volna anyagi háttere. Tudjuk azonban, hogy a jóléti bizottság rendelkezett bevétel-ekkel.

A bevételi kimutatás és a tábornévsor

Pártos Imre szerencsére hazahozta a jóléti bizottság teljes, összesen 14 566 pengőt mutató bevételi kimutatását.¹⁴ A dokumentum alapján legalább vázlatos képet alkothatunk a bori munkaszolgálatos irodalomban eddig szinte teljesen ismeretlen szervezet működéséről.¹⁵

Az egyoldalas bevételi kimutatást a Borba érkezést követő héttől (1944. június 21.) a Borból való visszaindulás előtti napig (1944. szeptember 16.) vezették. (Pártos 1944. július 4-től lett a jóléti bizottság elnöke.) A „könyvelés” 18 bevételt mutató tételből áll. A bevételek forrásait is feltüntette, így tudjuk, hogy azok dohányosdrásból, pengőváltásból, ruhakoptatásból, zsoldfizetésből, valamint különböző barakkok és csoportok (belmunkások, konyha, cipészek, „Filipp-csoport”¹⁶) adományaiból származott. A legtöbb bevétel dohányosdrásból és pengőváltásból folyt be (összesen 4270 pengő), ha nem számítjuk a „szökevények családja + paramaradvány” nevű tételt (4469 pengő). (Ez a három tétel tette ki a teljes bevétel 60 százalékát.)¹⁷ A pengő befizetéseket minden esetben ellenjegyezték, sőt az utolsó tétel előtti kimutatás alatt magának a Bregenz altábor parancsnokának, Rozsnyai Károly hadnagynak az aláírása is szerepel. Az altábor belső életét eddig teljesen ismeretlen oldaláról nyomon követő dokumentum egyik legfurcsább vonatkozása az, hogy megjelentek rajta a megszökött munkaszolgálatosokkal kapcsolatos bevételek is („szökevények pénzváltása” és „szökevények zsoldja”). Ebből látható, hogy a feltehetőleg pengőről dinárra történő pénzváltás a keret tudtával történt. A „szökevények zsoldja” pedig kizárólag a táborvezetőség aktív hozzájárulásával kerülhetett a könyvelésbe, hiszen a zsold kifizetéséről a keret rendelkezett. Vagyis ebben az esetben a táborparancsnokság nem górdított akadályt az elé, hogy a megszökött munkaszolgálatosok illetménye a jóléti bizottsághoz kerüljön. A szökevények zsoldját a jóléti bizottságnak fizették be egy közösségi alapba, amit azután a bizottság szétosztott.

¹¹ Császár János (a. n. Burkus Judit; Medgyesegyháza, 1905. április 17. – Szeged, 1945. augusztus 3.) főtörzsőrmester, a Bregenz és Rhön altáborokba, majd a Berlin táborba beosztott keretlegény.

¹² *Napló*, 1944. augusztus 26.

¹³ *Napló*, 1944. június 4.

¹⁴ A cím nélküli „bevételi kimutatás” egyetlenegy oldalból áll. Ezt egy vonalas, nagy alakú (A/4-esnél valamivel kisebb) füzetből tépték ki. Pártos Imre hagyatéka, a hozzátartozók tulajdonában.

¹⁵ Eddig egyedül Stern Ferenc (Dunaszerdahely, 1915. május 11 –?) bori munkaszolgálatos tett erről említést. Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság, DEGOB, 355.

¹⁶ Philipp csoport: nem tudni, kit, kiket takar a megnevezés.

¹⁷ A „paramaradvány” megnevezés két tételben is szerepel, de nem tudjuk megmondani, hogy ebben a közegben és szövegkörnyezetben mit jelentett. Valamilyen mellékes, nem hivatalos, informális úton szerzett jövedelem maradványáról lehet szó.

A könyvelés bevételi oldalának időpontok szerinti tagolása alapján megállapítható, hogy a teljes bori munkaszolgálatuk alatt Bregenz altáborba kerültek esetében a jóléti bizottság ezekkel a bevételekkel gazdálkodott. Nem ismerjük azonban a könyvelés kiadási oldalát, így a felhasználásról, a támogatottak köréről semmilyen információval nem rendelkezünk. Tudjuk viszont, hogy a jóléti bizottság a munkaszolgálatosoknak kölcsönt is folyósított, mivel két esetben visszafizetésből származott a bevétel.

Borban a magyar keret és a munkaszolgálatosok egyaránt két pénznyomban, magyar pengőben és szerb dinárban számoltak. Az otthonról hozott pengőt egymás között gyakran dinárra váltották be, a helyzethez és a szükségletekhez igazodva. A magyarok pengővel fizettek egymás között a táboron belül. (Az egymás közti feketekereskedelem, a megvesztegetések, a szöktetésért kifizetett pénz fizetése stb. egyaránt pengőben zajlott.) Ugyanakkor a munkaszolgálatosoknak tíz naponként adott pénzbeli illetményt, a zsoldot dinárban osztották ki (10 nap/70 dinár). A helyi lakossággal zajló, általában élelmiszervásárlást jelentő feketekereskedelem dinár alapú volt. A táborokon belül kialakult pengő–dinár fekete árfolyamokat nem, de a hivatalos átváltási arányokat ismerjük (100 dinár: 8,4 pengő).¹⁸ A munkaszolgálatosok zsoldja tehát nem érte el a havi 20 pengőt.

Az átváltási arányok táboronként és időszakonként nyilvánvalóan folyamatosan változtak, akár csak a megvehető áruk értéke. Azt tudjuk, hogy 1944 nyarán a hegyekben lévő altáborok esetében a helyi lakosok által kínált egy kiló zsírnak (1800 dinár), egy zsírkonzervnek (1800 dinár), egy kiló túrónak (600 dinár), egy fehér kenyérnek (150 dinár) vagy egy fokhagymának (10 dinár) mi volt a piaci értéke. Pártos egy kiló szalonnát 500 dinárért tudott venni, míg egy másik altáborban 90 dkg szalonnát 2000 dinárért adtak.

Mindent egybevetve tehát a jóléti bizottságnak befizetett összegek a zsoldhoz képest magas, a feketepiaci árakhoz képest pedig alacsony összegnek számítottak. Az anyagiakon túlmenően azonban legalább ilyen fontos volt, hogy a munkaszolgálatosok szociális, önszervező szervezetet tudtak létrehozni és működtetni. A Pártos Imre írnok vezetésével működő szervezet legális szervezetnek számított, amely fennállásának közel három hónapja alatt mintegy 15 000 pengővel gazdálkodva segítette az erre rászoruló bajtársakat.

Pártos azonban a notesza mellett nem kizárólag a bevételi kimutatást hozta haza Borból, hanem a Bregenz altáborba vitt munkaszolgálatosok névsorát is. A négy oldalon, tízesével betűrendbe szedett névsor – az ő nevével együtt – összesen 557 nevet tartalmaz.¹⁹ A lista valószínűleg a Berlin táborból történt indulás előtt két nappal íródott, amikor is ezt rögzítette naplójában: „Egész nap kimaradásokat és névsorokat gyártok.”²⁰ A Pártos kézírásával készített névsorban a nevek mellett különböző – utólag megfejthetetlen – jelöléseket találunk. (Nevek piros ceruzával áthúzva, a nevek előtti sorszámok kék ceruzával kipipálva, bekari-kázva.) Mindez annyit mindenképpen elárul, hogy egy „használatban lévő”, hivatalosan elkészített névsort hozott haza. Pártos ezzel nagy szolgálatot tett az utókornak, mert így pontosan azonosíthatóvá tette a Bregenz atáborba került zsidó munkaszolgálatosokat, egyben meghatározhatóvá vált az altábor pontos létszáma is.

¹⁸ A 11 1470. eln. KMOF–1943. sz. rendelet meghatározta a pengő és a dinár átváltási arányát: 1 dinár 0,0837 pengőt ért.

¹⁹ A ma is jól olvasható névsor négy (A/4) oldalt tesz ki, oldalanként három oszlopba sorolva a sorzámmal ellátott nevekkel. A hely- és dátummegjelölés nélküli sárga papíron semmilyen azonosításra alkalmas jel (fejléc, pecsét, szám, aláírás stb.) nincs. A névsor alapos, igényes munkát mutat, elkészítéséhez időre volt szükség. Pártos Imre hagyatéka, a hozzátartozók tulajdonában.

²⁰ *Napló*, 1944. szeptember 27.

A tárgyi dokumentumok

A Pártos Imre által hazahozott bori notesz fedelének belső oldalára két tárgyi dokumentumot ragasztottak be utólag. Pártos megtartotta és noteszébe ragasztotta a „faszámát” (1535). A bori táborokban ugyanis minden magyar munkaszolgálatosnak a katonasapka baloldalán egy falapra írt azonosító számot („faszámot”) kellett viselni. A négy vagy ötjegyű faszámot sokan a felszabadításukat követően is magukkal hozták és megtartották. Ismert Dénes Jánosnak²¹ a cfáti múzeumban őrzött faszáma (12 159).²² Néhány fényképfelvétel is fennmaradt egy a sapkáján faszámot (12 714) viselő felszabadított munkaszolgálatosról.²³

A noteszébe ragasztott másik tárgynak csak a jól körülhatárolható, köralakú helye látszik. A hagyatékban azonban egy külön zacskóban fellelhető volt az emlékérem, amelynek az egyik oldalán megmaradtak a notesz belső oldalából származó, narancssárga papír-darabkák.²⁴ Az emlékérem egyik oldala teljesen üres, megdolgozott felületén viszont évszám („1944. VI. 15.”),²⁵ felirat („Bor”) és további számok, betűk találhatóak. (Az utóbbiak olvashatatlanok!) Felmerül a kérdés, hogy vajon ez lenne-e az az emlékérem, amiről a naplójában Pártos így ír: „Vésnököm emlékérmét készít részemre, melyhez ezüstláncot szerzek. Nem vagyok babonás, de úgy érzem, a rávéssett szavak erőt fognak adni a bajban.”²⁶ A noteszbe ragasztott emlékérem azonban valószínűleg egy másik emlékérem lehet, mivel ezen nincsenek szavak, nem lehet rá ezüstláncot tenni, továbbá a megmunkálás színvonala sem vall vésnök szakemberre.

Az emléktárgyak, ezen belül pedig az emlékérmek készítésének szokása elterjedt volt Borban. Erre a célra általában öt vagy tíz dináros fémpénzt használtak. A munkaszolgálatosok a fémpénz egyik, teljesen lecsiszolt oldalára szokták bevésni a számukra fontos adatokat, üzeneteket. Más esetekben a sima felületre egy kis fényképet, a szerelmük arcképét ragasztották. Ezüst vagy gyakrabban a bányarobbantásoknál használt színes drótból készítettek hozzá láncot. A medál így nyakba akasztható ajándék lett.²⁷ Ismeretes egy szintén a Bregenz altáborban 1944. augusztus 31-én készített, szakszerűen gravírozott emlékérem. Ennek a később „egyedi háborús érmeként” az Amerikai Egyesült Államokban elárverezett emlékéremnek a címzettje is feltehetően a munkaszolgálatos szerelme volt.²⁸

²¹ Dr. Dénes János Tamás (a. n. Bíró Margit; Budapest, 1925. április 25. – Nagykanizsa, 2002. december 23.) a Westfalen altábor foglyja, majd szabadulása után partizán. Budapesti fogtechnikus, rendőr őrnagy, osztályvezető.

²² Dr. Dénes János Tamás azonosítási faszáma (12 159). Magyar Nyelvterületről Származó Zsidóság Emlékmúzeuma, Cfát (Izrael). Munkaszolgálat a bori táborokban. Fényképek. „A bori táborokban sapkán viselt azonosító szám” aláírású fénykép. www.hjm.org.il. (letöltés: 2019. okt. 3.)

²³ Jalsovszky Katalin: *A magyarországi holokauszt-fotográfiák archiválásának és publikálásának problémái (2. rész). Munkaszolgálatosok Borban, a tábor felszabadulása után.* Fotóművészet, 59. évf. (2016) 3. sz. 7–9. sz. képek. http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201603/tortenet_i_fotografiai2. (letöltés: 2019. okt. 4.)

²⁴ Az ötförintos nagyságú, durva megmunkálású érme eredetileg fémpénz lehetett. Pártos Imre hagyatéka, a hozzátartozók tulajdonában található.

²⁵ Pártos Imre Borba érkezésének a napja. *Napló*, 1944. június 15.

²⁶ *Napló*, 1944. augusztus 25.

²⁷ Lapátos hadsereg. Munkaszolgálat Magyarországon a II. világháborúban. Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékhely (HDKE, 2013., rendező kurátorok: Szécsényi András és Huhák Heléna). Schwartz Imre bori munkaszolgálatos nyaklánc-ajándéka Singer Ilonának. <http://musz.hdke.hu/#egy-targy-egy-tortenet#bor-munkaszolgálat-szerbiaban>. (letöltés 2019. szept. 3.)

²⁸ A szerb dinár pénzérmé gondosan megmunkált egyik oldalára kerültek fel a szövegek (körbe vésvé: „BOR BREGENZ – LAGER”. Középen, folyó írással bevésve: Földi Fanni [?], továbbá két

A felszabadulás, vándorlás és megérkezés Szegedre

Románia és Bulgária kiugrása a háborúból gyors visszavonulásra kényszerítette a németeket Borból. Először az altáborokból vonták vissza Borba a magyar munkaszolgálatosokat. Pártos Imre a Bregenz altáborban lévőkkel együtt ekkor kerül a Borban lévő Brünn nevű táborba (1944. szeptember 4.). Bori időszakának második, közel két hónapig tartó szakasza ez, amely önmagában is két – a Brünn és a Berlin táborban töltött – időszakból áll. Mindkét bori táborban sokkal rosszabb volt a helyzet (és az ő helyzete), mint a Bregenz altáborban, miközben az ő írni és egyben védett pozíciója megmaradt. Hosszú várakozás után a Berlin táborból Magyarországra indított második csoportba került. A korábban elindított első csoport tragikus sorsával ellentétben az ő csoportját a Tito-partizánok felszabadították (1944. szeptember 30.). Pártos Imre bori munkaszolgálatos időszaka és ezáltal a naplója leghosszabb része itt véget ért. A háborúnak és az életveszélyes helyzeteknek azonban nem volt végük. A szerb hegyek közötti, közel két hónapos, kalandos vándorlásnak talán a legnehezebb része Kučevóhoz kötődik. A németek ugyanis váratlanul visszafoglalták a már a partizánok kezén lévő és a volt bori munkaszolgálatosokat nagy számban befogadó szerb várost. Pártos naplójának leírásai egybecsengenek a kučevói támadásról részletesen beszámoló Andai Ferenc,²⁹ volt bori munkaszolgálatos visszaemlékezésével.³⁰ Pártos és Andai egymástól függetlenül Kučevo után ugyanabba az irányba ment tovább.³¹ A mintegy 2400 felszabadított bori munkaszolgálatossal ellentétben nem Románia felé, Aradra vagy Temesvárra vitt az útjuk, hanem Nagybecskerekre, majd Szegedre. Pártos alig két héttel később (1944. október 24.) érkezett meg Szegedre, majd ahogyan a város felszabadult. Andai hamar elhagyta a várost, és a számára nagyobb biztonságot és jólétet jelentő Temesvárra ment. Pártost is fenyegette a „málenkij robot”-ra hurcolás veszélye, és barátai őt is hívták Temesvárra, ő mégis Szegeden marad. Itt a református otthonban megvendégelték, ingyen szállást adtak neki, az ügyvédi kamarától tudott segílyt kérni, a város pedig gyorssegélyben részesítette. Szegeden ismét polgárnak érezte magát. Ehhez életének négy fontos változása mindenképpen hozzájárult. Bevonulása óta először élvezhette a városi civilizáció adta kényelmet (színház, mozi, cukrászda, fürdő stb.), ismét legitim módon, igazolványokkal védve élhetett.³² Lényeges változást jelentett, hogy megismerkedett Antalfy György híres szegedi halkereskedővel és

---

olvashatatlan szó és olvashatatlan aláírás). Forrás: Egy német nyelvű, ma már elérhetetlen internetes aukciós oldalon találtam meg az emlékérmét. (A tárgy megnevezése: „Serbia WW2 POW coin engraved 31-8-1944 Bor Bregenz Lager UNIQUE”). A meg nem nevezett tulajdonos az Amerikai Egyesült Államok Arizona államában fekvő Prescott városban kínálta eladásra az emlékérmét. (Kikiáltási ára 999,99 USA dollár volt, és 2004. szeptember 4–6. között lehetett rá licitálni.)

²⁹ Andai [Goldberger] Ferenc (a. n. Grünbaum Blanka; Budapest, 1925. április 15. – Ottawa, 2013. július 29.) a Heidenau altáborban volt munkaszolgálatos. Budapesti újságíró, író, kanadai történész, intézetvezető, egyetemi oktató, 1957-től élt Kanadában.

³⁰ Andai Ferenc: *Mint tanú szólni. Bori történet*. Budapest, 2003. 115–132.

³¹ Pártos Imre visszament a partizánok által visszafoglalt Kučevóba. Az ott kiállított igazolást a szerb és az orosz katonai parancsnokság egyaránt ellátta pecsétjével és a keltezés dátumával (1944. október 17. és 1944. október 19.). Eredeti, kézzel írt, négy pecséttel ellátott, két helyen aláírt igazolás. Pártos Imre hagyatéka, a hozzátartozók tulajdonában.

³² Pártos Imre két dokumentummal tudta igazolni magát Szegeden. A szegedi, magyar nyelvű igazolványát 1944. október 24-én állította ki Szeged szabad királyi város katonai ügyosztálya. (Eredeti nyomtatvány, kézírással kitöltve, lepecsételt, fénykép nélküli igazolvány.) A másik a Szeged katonai parancsnoksága által 1944. november 3-án kiállított, cirill betűs igazolás. (Eredeti, kézzel írt, két-soros, lepecsételt igazolás.) Mindkettő Pártos Imre hagyatékában, a hozzátartozók tulajdonában.

családjával. Ők barátságukba, családjukba és házukba fogadták.³³ A huszonhárom éves, válófélben lévő lányukkal és kétéves unokájukkal – ameddig ez a naplóból követhető – bensőséges kapcsolatot ápolt. A szegedi „megállapodottság” jeleként fogható fel, hogy noteszének adatokat tartalmazó, addig üresen hagyott részébe ekkor írta be nevét („Dr. Pártos Imre”) és a neki is otthont adó Antalfy család lakcímét („Szeged, Gr. Apponyi utca 19.”).³⁴ Pártos Imre szegedi életében a negyedik, utólag sorsdöntőnek nevezhető változás az volt, hogy a városházán segédtisztviselői ingyen-állást lecserélte a rendőrnnyomozói munkakörre. Egyre több munkája lett a rendőrségen. Annyit írt csak erről, hogy „kihallgatok, előzetes letartóztatást is foganatosítok, internáltatok”.³⁵ A neki tetsző rendőrségi munkáról, az egyre növekvő munkateherről és munkájának elismeréséről ugyan értesülünk tőle, de a részletekről nem tudunk meg semmit.

Pártos Imre az 1944-es év utolsó napján befejezte a rendszeres naplóírást. Ezt követően a noteszébe még öt fontos, rövid bejegyzést tett 1945. június 5. és 1947. szeptember 30. között.³⁶ Ezek között szerepelt Császár János bori keretlegény szegedi elítélésére és kivégzésére vonatkozó dátum (1945. augusztus).³⁷ A munkahelyváltozással kapcsolatban annyit írt noteszébe, hogy 1945. június 5-én „államügyészé neveztek ki”³⁸ Szegeden. Megváltozott családi állapota is, mivel elvált a bori noteszében többször említett szerelmétől, és új házasságot kötött (1946. január 26.).³⁹ Felesége azonban nem a naplójában emlegetett Antalfy Erzsébet, hanem a szegedi gyermekorvos, dr. Nagy Klára lett.⁴⁰ A napló utolsó bejegyzésében pedig azt írta, hogy „pompás fiúcska apja vagyok” (1947. szeptember 30.).⁴¹ Fia napra pontosan három évvel azután született, hogy a partizánok felszabadították őt, és visszanyerte szabadságát.

A notesz jelentősége

A bori notesz Pártos Imre összesen huszonhét hónapig tartó, további életét is döntően befolyásoló időszakának meghatározó dokumentuma. A noteszt elsődlegesen a mindennapi naplóíráshoz használta, azután néhány fontos életesemény időpontjának a rögzítésére. A naplót bevonulásától kezdve végül is 1947 őszéig vezette. A notesz írott és tárgyi dokumentumokat egyaránt tartalmaz. A noteszbe írt naplón kívül a notesz részét képezi a végére tett levél is.

³³ Antalfy György (Szeged, 1898. április 9 – Szeged, 1980. november 29.) az egyik leghíresebb, 1920 és 1944 között a leggazdagabb szegedi halászmester volt. Felesége Kovács Erzsébet, lányuk Antalfy Erzsébet (Szeged, 1921. július 6 – ?), unokájuk Mukec (becenév) (Szeged, 1942–?). *Napló*, 1944. december 18.

³⁴ A Szeged belvárosában lévő Gr. Apponyi Albert utca 19. számú ház (ma: Oskola utca 19.) egy egyemeletes, tetőtér beépítésű, négyablakos ház, amelyben ma a Dóm Patika működik.

³⁵ *Napló*, 1944. december 2.

³⁶ Az öt bejegyzést egymás alá, a notesznek az 1945. január 1. és 1945. január 5. közötti két oldalára rögzítették.

³⁷ Császár János főtörzsőrmestert 1945. augusztus 3-án végezték ki a szegedi Csillag börtönben.

³⁸ Az „államügyi” valójában ekkor még népiügyi munkát jelentett.

³⁹ Pártos Imre és Kátai Hedvig válását kimondó ítélet 1946. január 22-én emelkedett jogerőre. Végzés. Budapesti Törvényszék. Budapest, 1.P. 38320/5. sz. 1945. Pártos Imre hagyatéka, a hozzátartozók tulajdonában.

⁴⁰ Dr. Nagy Klára (a. n. Reichtál Vilma; Szentés, 1914 – Budapest, 1991. június ?) gyermekgyógyász, belgyógyász, az Országos Idegsebészeti Intézet osztályvezető főorvosa.

⁴¹ Dr. Pártos Imre László (a. n. Nagy Klára; Budapest, 1947. szeptember 30 – Budapest, 2015. október 11.) orvos, neurológus, pszichiáter.

Itt őrizte ugyanis első feleségének hozzá írt, gondosan összehajtott „búcsúlevelét” is.⁴² A notesz elejére pedig a bori munkaszolgálat két fontos tárgyi dokumentumát ragasztotta be. A notesz így sokkal több, mint egy napló, emléktárgy. Egy lezárt életszakasz emlékeinek gyűjteménye. A hagyatékban fennmaradt dokumentumok sora igazolja a naplóban leírtak hitelességét. Mindez a legértékesebb bori naplók egyikévé avatja Pártos Imre naplóját.⁴³

Pártos naplója bármennyire is fontos, annak hiányosságairól is szót kell ejteni. A naplójában végig nagyon szűkszavú. Ennek objektív (az említett terjedelmi korlátok) és szubjektív oka (Borban titokban írta) is volt, mégis mint „egy bori írnok” naplója hiányérzetet kelt. Munkaszolgálatának teljes időtartama alatti írnoksága során sokkal többet láthatott, tudhatott, mint amennyit erről írt, mint amire utalást tett. Naplójának tömörsége később a nem kevésbé jelentős vándorlás és a szegedi időszak alatt is megmaradt. Az utóbbi esetében azért is fájó az információ hiánya, mivel szokatlan szemszögből, egy budapesti illetőségű, Szerbiából visszatért volt bori munkaszolgálatos zsidó szemével láthatta a nehezen magára találó várost. Nem lett volna érdektelen többet tudni az egész későbbi életpályát alapvetően meghatározó döntéséről sem, amellyel elfogadta a szegedi népjogász kinevezést.

A szegedi és budapesti népjogász, valamint népjogász helyettes

A szegedi népjogász

A negyvenhárom éves Pártos Imre szegedi polgár és népjogász lett. Ma már kideríthetetlen, hogy kinevezésében volt-e bármilyen szerepe Antalffy György halászmester felelős politikai beosztásokba került jogász fiának. (Dr. Antalffy György 1945-ben szegedi főispáni titkár, majd polgármester-helyettes lett.)⁴⁴ Mindenesetre Pártos Imrének a kinevezés előtt (1945. június 5.) át kellett esnie előzetes vizsgálaton, ahol igazolnia kellett magát, antifasiszta mivoltát és a háború alatti szerepét. Nyilvánvalóan előnyt jelentett, hogy már 1944. december 2-től rendőrtiszt munkakörben dolgozott Szegeden. Rendelkezett még a háború előtt letett ügyvédi szakvizsgával, így kinevezésének szakmai akadályai sem voltak. A jogszabályoknak megfelelően a szegedi Nemzeti Bizottság ajánlását követően az igazságügy-miniszter nevezte ki a városban kinevezett népjogász egyikeként. Tizenhat hónapon keresztül, egészen 1946. október 31-ig töltötte be ezt a politikai és szakmai tekintetben felelősségteljes munkát. Ezt követően Budapestre került hasonló munkakörbe.⁴⁵

⁴² Pártos Imre bori noteszében tartotta Kátai Hedda neki szóló, géppel írt, egyoldalas levelét (Bukarest, 1946. február 20.). A levél tartalma szerint Kátai Hedda 1946. január 12-én új házasságot kötött Bukarestben. Második férjével 1946 márciusában készült kivándorolni Brazíliába.

⁴³ Csapody Tamás: *A bori munkaszolgálat emlékezete a bori naplók tükrében*. Századok, 153. évf. (2019) 4. sz. 673–690. A tanulmány leadásának idején még nem ismertem Pártos Imre naplóját.

⁴⁴ Dr. Antalffy György (a. n. Kovács Éva; Szeged, 1920. június 1. – Szeged, 1993. december 26.) jogász, az állam- és jogelmélet szakértője, főispáni titkár, polgármester-helyettes, a Délmagyarország című napilap főszerkesztője, országgyűlési képviselő, egyetemi tanár, az MTA doktora, a Szegedi Tudományegyetem, majd a József Attila Tudományegyetem dékánja, rektora. Részletes életrajzát lásd: Révész Béla: *A szocialista állam és professzora. Szélgjegyzetek Antalffy György portréjához*. <http://jesz.ajk.elte.hu/revesz16.html>. (letöltés 2019. okt. 5.)

⁴⁵ A népbíróságok és a népjogászságok szerepe, melyek működésében az igazságszolgáltatás (a jogos felelősségre vonás és jogos büntetés), valamint a bosszú, az erőszakkal kikényszerített vallomások, a politikailag befolyásolt ügymenet és ítékezés jogellenessége, valamint a koncepciójelleget egyaránt tetten érhető, máig vitatott. Ugyanakkor a népbírósági perek nem kezelhetők egységesen, azokat az ítékezés helye és időpontja, az apparátus emberi hozzáállása és szakmai felkészültsége egyaránt befolyásolta. A népbíróságok működéséről lásd: Papp Gyula: *Az igazoló eljárások és a háborús*

A háború befejezését követően minden magyarországi törvényszéki székhelyen népbíróságot kellett felállítani 1945 elején.⁴⁶ Szegeden már 1945. március 4-én határoztak a testület felállításáról,⁴⁷ elsőként az országban, és az első szegedi népbírósági tárgyalási napot 1945. március 14-én tartották meg.⁴⁸ A népbíróságok kizárólagos jogkörrel ítéelkezhetek a háborús vagy népellenes bűntettet elkövető polgári személyek és a fegyveres erők tagjai felett. A Magyar Kommunista Párt (MKP) hegemóniára törekvésének következtében 1946. március 23-án a népbíróságok jogkörét kitérítették, és már kifejezetten politikai ügyekben, 1947-től kezdve pedig koncepciós perekben is ítéelkeztek. A helyi népbíróságok voltak az elsőfokú bíróságok, a Budapesten székelő Népbíróságok Országos Tanács (NOT) pedig a másodfokú bíróság. A népbíróságok mellé népjegyészégeket állítottak fel. A népjegyész képviselte a közvédat, ő rendelhetette el a letartóztatásokat, őt illették meg a váddal kapcsolatos jogok. A NOT előtt a népfőjegyzés és helyettesei képviselték a vádat. Őket az igazságügyi miniszter javaslatára a kormány nevezte ki.⁴⁹ A népbíróságok hivatalosan 1950. január 1-jén, míg a NOT 1950. április 1-jén fejezte be az ítéelkezést.

A népbíróságok országszerte rohammunkában dolgoztak. Az egyik legnagyobb ügyszámmal a szegedi népbíróság rendelkezett.⁵⁰ Pártos Imre népjegyészi munkájáról a népbírósági aktákból és a helyi sajtóból vázlatos képet kaphatunk. A szegedi és Szeged környékén megjelenő lapok mintegy harmincöt esetben számoltak be olyan népbírósági ügyről, amelyben Pártos Imre szerepelt népjegyészként.⁵¹ Olyan különösen fontos háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonásának ügyében képviselte a vádat, mint Szeged volt gettóparancsnokának, volt rendőrfőkapitányának, volt főispánjának, volt helyettes polgármesterének és a Csillag börtön volt őrparancsnokának népbírósági perében. Mindemellett természetesen eljárta kisebb súlyú ügyekben is.⁵² Pártos Imre számos esetben volt népjegyész zsidó munkaszolgálatosok katonai feletteseinek népbírósági perében. A már említett, 1945 augusztusában Szegeden halálra ítéelt és kivégzett Császár János bori keretlegény elleni perben azonban – sem tanúként, sem pedig népjegyészként – nem működött közre.⁵³ Népjegyészként vett részt viszont legalább két olyan esetben, amikor volt bori keretlegényt ítéelt el a népbíróság.

---

bűnök megtorlása 1945 után Magyarországon. Aetas, 24. évf. (2009) 2. sz. 162–179.; Barna Ildikó – Pető Andrea: *A politikai igazságszolgáltatás a II. világháború után Budapesten.* Budapest, 2012.; Gyenesei József (szerk.): *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás? Népbíróság-történeti tanulmányok.* Kecskemét, 2011.

⁴⁶ 1945. január 25-án bocsátották ki a népbíraskodásról szóló 81/1945. ME sz. rendeletet (Nbr.), amely 1945. február 5-én lépett hatályba. Ezt módosította az 1945. április 27-én elfogadott rendelet és az 1945. május 1-jétől hatályos 1140/1945. ME rendelet (Nbr. nov). Mindezt további két rendelettel együtt az 1945. évi VII. törvénycikk emelte törvényerőre, ami 1945. szeptember 16-án lépett hatályba.

⁴⁷ Nánási László: *A magyarországi népbíraskodás joganyaga.* In: Gyenesei József (szerk.): *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás,* 14.

⁴⁸ Farkas Csaba: *A Szegedi Népbíróság működésének politikai körülményei és jellegzetességei.* In: Gyenesei József (szerk.): *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás,* 88–99.

⁴⁹ Lásd bővebben: Papp Attila: *Néptörvényszék, Népbíróság, és népbírósági jog Magyarországon.* Etudomány, 9. évf. (2011) 4. sz. 7–141.

⁵⁰ Farkas: *A Szegedi Népbíróság működésének politikai körülményei és jellegzetességei,* 85–122.

⁵¹ Elsősorban a Szegedi Népszava és a Délmagyarország, ritkábban a Szegedi Kis Újság, a Makói Népjegyés és a Szentesi Lap közölt hírt Pártos Imrével kapcsolatban.

⁵² Például Rózsavölgyi György csendőr őrmester esetében. Vincze Gábor: *Csendőrsorsok az 1945 utáni évtizedekben. Kutatási problémák és kérdőjelek.* Belvedere, 31. évf. (2019) 2. sz. 91–97.

⁵³ Császár János háborús bűntette. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár (a továbbiakban: MNL CsML), Szeged. Nb. 206/1945.

Az egyikük Vida István százados,⁵⁴ aki a Berlin tábor, majd pedig a Voralberg nevű altábor gazdasági főnöke volt. A népbíróság végül népellenes büntett elkövetése (munkaszolgálatosok élelmezésének elsikkasztása) miatt két év, börtönben végrehajtandó szabadságvesztésre ítélte. (A büntetést le is töltötte.)⁵⁵ A másik elítélt bori keretlegény, Palócz Mihály őrzető,⁵⁶ aki a Rhön nevű altáborban volt szolgálatvezető. Zsidó munkaszolgálatosokat vert, és a parancsnok által kiszabott büntetéseket kegyetlenül hajtotta végre. A szegedi népbíróság háborús büntett elkövetése miatt első fokon tíz év kényszermunkára ítélte, amit a másodfok három évre mérsékelte.⁵⁷

Pártos Imre a népbírósági munkáról jogi és politikai előadásokat tartott Szegeden. A helyi újság „Szeged demokratikus társadalmainak egyik népszerű” tagjaként és „Szeged egyik legképzettebb népjogász”-eként szövegezte róla.⁵⁸ Ismertségét jelzi, hogy a *Szegedi Népszava* és a budapesti *Világosság* egyaránt beszámolt házasságkötéséről „az ismert szegedi gyermekorvossal”, dr. Nagy Klárával.⁵⁹ Pártos Imre majdnem pontosan két év után hagyta el a várost: saját kérésére Budapestre helyezték át. Először budapesti népjogász (1946. október 27.),⁶⁰ majd államügyész (1946. december 10.) lett.⁶¹ Mintegy hat hónap elteltével tovább emelkedett a hivatalos ranglétrán, és kinevezték népfőügyész helyettesnek (1947. június 6.).⁶²

A budapesti népjogász és népfőügyész helyettes

Pártos Imre az országos szinten is kiemelkedően fontos szegedi népjogászi posztot felcserélte tehát a budapesti népjogászi munkára. Kezdetben első-, majd másodfokon képviselte a közbírádat. Munkájával kapcsolatban, akárcsak szegedi időszakára vonatkozóan, szintén a népbírósági perek anyagaira és a korabeli sajtó híradásaira tudunk támaszkodni. A teljesség igénye nélkül az 1946 végétől 1948 közepéig tartó időszakban az alábbi hat fontos népbírósági ügy valamelyik szakaszában járt el. (A népbírósági ügyeket Pártos Imrének az ügyekben való részvétele szerinti időrendi sorrendben említem.):

Pártos Imre képviselte a vádat⁶³ a budapesti Városház utca 14. számú nyilasházban folyt tömeges gyilkosságok egyik elkövetőjének, Andrejkovics Bélának⁶⁴ a népbírósági perében.⁶⁵ Ebben a nyilasházban gyűjtötték össze és kínozták meg a zsidókat a Duna-parti kivégzések előtt. Ez történt többek között az egyik védett házból (Jókai utca 1.) 1945. január 8-án elhurcolt nyolcvan zsidóval is. A vádlott is részt vett több személy előállításában, bántalmazásában, kifosztásában és meggyilkolásában. Andrejkovics Bélát háborús és népellenes bün-

⁵⁴ Vida István (a. n. Frunda Emília; Jászberény, 1907. március 30. – ?) hadtáp százados, segédmunkás.

⁵⁵ Vida István népellenes büntette. MNL CsML, Szeged. Nb. 1200/1945.

⁵⁶ Palócz Mihály (a. n. Hódi Piroska; Szeged, 1918. április 10. – ?) tartalékos őrzető, gyári munkás.

⁵⁷ Palócz Mihály háborús büntette. MNL CsML, Szeged. Nb. 1106/1945.

⁵⁸ *Délmagyarország*, 1946. október 9. 3. évf. 226. sz. 3.

⁵⁹ *Szegedi Népszava*, 1946. január 27. 2. évf. 23. sz. 3.; *Világosság*, 1946. február 10. 2. évf. 34. sz. 7.

⁶⁰ *Magyar Közlöny*, 1946. október 27. 246. sz. 1.

⁶¹ *Magyar Közlöny*, 1946. december 10. 282. sz. 1.

⁶² *Igazságügyi Közlöny*, 1947. június 30. 56. évf. 6. sz. 173.

⁶³ Sz. n.: *Kivégezték a városházutcai nyilas terroristát*. *Népszava*, 1946. november 27. 74. évf. 269. sz. 4.

⁶⁴ Andrejkovits [Andrejkovits] Béla (a. n. Andrejkovits Paula; 1911. január 19. – Budapest, 1946. november 26.) autószerelő.

⁶⁵ HU Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban HU BFL) - XXV.2.b - 13380 - 1946., HU BFL - XXV.1.a - 4635 - 1946.

cselekmény elkövetése miatt kötél általi halálra ítélték, és mivel ügye nem került a NOT elé, az ítéletet a kihirdetés napján, 1946. november 26-án végre is hajtották.⁶⁶

Pártos Imre mint budapesti „soros népügysz” képviselte a vádat Kolosváry-Borcsa Mihály⁶⁷ nyilas sajtófőnök ügyében. A Sztójay- és Szálasi-kormányok államtitkára, a média és a kultúra „teljes zsidótalanításával” megbízott Kolosváry volt az, aki huszonkettő vagonnyi, mintegy 500 ezer „zsidó” kötet megsemmisítését rendelte el (1944. június). A „főbb háborús bűnösök” között nyilvántartott⁶⁸ Kolosváryt a budapesti népbíróság halálra ítélte.⁶⁹ Ügye nem került a NOT elé, így a jogerős ítéletet végrehajtották. A korabeli újságbeszámoló szerint a kivégzésénél hivatalból jelenlévő Pártos Imre beszélt az elítélten utoljára, és – az ilyen esetekben szokásos módon – adta át őt a kivégzőosztag parancsnokának.⁷⁰ Az 1946. december 6-án kivégzett Kolosváry-Borcsa Mihályt a Rákoskeresztúr Köztemető 298-as parcellájában temették el. Néhány sírhellyel odébb, de ugyanabban a sorban nyugszik, mint a szintén Budapesten kivégzett hírhedt bori keretlegény, Asztalos Ferenc szakaszvezető, az első hazaindított bori csoport parancsnokhelyettese, Juhász Pál főhadnagy, valamint Tóth András bori hadapródörmmester.⁷¹

Bilkey Papp Zoltán⁷² orvostanhallgatót a budapesti népbíróság halálra ítélte 1946. május 18-án. Szinte napra pontosan egy évvel később a NOT helybenhagyta az elsőfokú ítéletet (1947. május 19.). A NOT előtt a vádat Pártos Imre népfőügyész helyettes képviselte.⁷³ Az MKP beavatkozott a nyomozásba és a perbe. A jogerős ítélet indokolása szerint Bilkey 1944-ben nyilas különítmény tagjaként kivégzésekben, 1945 júliusában az új demokratikus rend elleni szervezkedésben vett részt. Az összeesküvésben mintegy negyvenen merényleteket terveztek Budapesten az új politikai nomenklátúra prominens szereplői ellen, többek között a népügyészség vezetői és maga Rákosi Mátyás ellen is. Kommunistákat szidalmazó rölapokat szórtak, és antiszemita jelmondatokat írtak a falakra. Tildy Zoltán köztársasági elnök – fiatal korára való tekintettel – megkegyelmezett Bilkeynek, és az ítéletet életfogytig tartó kényszermunkára változtatták. Négy évvel később azonban, a szokásjogot súlyosan megsértve Molnár Erik igazságügy-miniszter a halálbüntetés végrehajtását kezdeményezte, s a NET jóváhagyásával Bilkeyt 1951. január 24-én kivégezték.⁷⁴

⁶⁶ Jogerős volt a népbíróságok ítélete, ha a népbírók mindegyike egyetértett az ítélettel. Ellenkező esetben az ügy automatikusan a NOT elé került. A vádlottak fellebbezési joga ezen túlmenően is korlátozott volt.

⁶⁷ Dr. vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály [Kolosváry-Borcsa Mihály/Kolosváry Borcsa Mihály/Kolosvári-Borcsa Mihály] (a. n. Kolosváry Margit; Kolosvár, 1896. június 27. – Budapest, 1946. december 6.) újságíró, címzetes államtitkár, országgyűlési képviselő, lapszerkesztő, sajtófőnök, az Országos Magyar Sajtókamara elnöke.

⁶⁸ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 4.1. A-712. Főbb háborús bűnösök anyagából fotómásolatok. (Itt huszonhat háborús bűnöst soroltak fel.)

⁶⁹ HU BFL - XXV.2.b - 13981 - 1945.

⁷⁰ Sz. n.: *Zuhogó esőben kivégezték Kolosváry-Borcsa Mihályt*. Kis Újság, 1946. december 7. 60. évf. 278. sz. 3.

⁷¹ Kolosváry-Borcsa Mihály: 22. sor, 8. sírhely. A 298-as parcellában eltemetett személyek névsora. ÁBTL 2.1.-X/29/1. 36–39.

⁷² Bilkey Papp Zoltán [Bilkey Papp Zoltán/Bilkei Zoltán] (a. n. Fazekas Ida; 1924. július 7. – Budapest, 1952. január 24.) orvostanhallgató.

⁷³ *Szabad Nép*, 1947. május 8. 5. évf. 103. sz. 6.

⁷⁴ Soós Mihály: *A háborús és népellenes büntettek feltárásának forrásai a Történeti Levéltárban*. In: Gyarmati György (szerk.): *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*. Budapest, 2004. 81–106. <https://>

1946-ban kezdődött meg a nyilas hatalomátvétel után létrehozott politikai rendőrség vezetőinek felelősségre vonása. A legismertebb köztük Hain Péter⁷⁵ volt, aki az Állambiztonsági Rendészet (ÁR), vagyis a „magyar Gestapo” vezetője volt. Háborús bűncselekmény elkövetése miatt a fővárosi népbíróság halálra ítélte, és kivégezték (1946. június 27.). Hain Péter egyik legbizalmasabb beosztottja Cser István,⁷⁶ az ÁR baloldali, majd a szabotázs alosztályának vezetője volt. Ő közel egy évvel később jutott ugyanerre a sorsra (1947. június 4.).⁷⁷ A háborús és népellenes bűntett miatt már jogerősen halálra ítelt Cser István kegyelemben részesítése tárgyában megtartott nem nyilvános ülésen jelen volt Pártos Imre (1947. január 30.). A jegyzőkönyv tanúsága szerint Pártos Imre népfőügyész helyettes itt azt nyilatkozta, hogy „az elítéltet kegyelemre méltónak nem tartom”, „majd eltávozott a nem nyilvános ülésről”.⁷⁸

A Magyar Kommunista Párt várakozásaitól messze elmaradt a háború utáni első szabad választásokon (1945. november 4.) elért eredménye. Az MKP ennek ellenére szovjet nyomásra koalíciós kormányt hozhatott létre, amiben megtarthatta meghatározó státuszát. A belügyi és a fegyveres testületek feletti hatalmát arra használta fel, hogy feldarabolja, kiszorítsa, megsemmisítse politikai ellenfeleit. Az egyik legfontosabb likvidálandó célpontja a választásokon abszolút többséget szerzett Független Kisgazdapárt és az MKP-nál szintén jobb eredményt elért Szociáldemokrata Párt (SZDP) volt. Megkezdődtek a koncepciók perек, elsőként a Magyar Közösség nevű szervezet tagjai ellen. A persorozat kapcsán több száz embert küldtek a vádlottak padjára, többeket kivégeztek, és a kisgazdapártot sikerült végleg kiszorítani a hatalomból.⁷⁹ A kisgazdapárti Mistéth Endrét,⁸⁰ a Nagy Ferenc-kormány újjáépítési, majd építés- és közmunkaügyi miniszterét, valamint negyvennégy társát koholt vádak alapján állították népbíróság elé 1947-ben. A Magyar Közösség ellen indított egyik koncepciók perben, a kisgazdapárti értelmiségi csoport ellen indított mellékkerben ő lett a fővádlott. A demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekmény elkövetése miatt elítélt Mistéth Endrét első fokon 3,5 év börtönre (1947. augusztus 29.), másodfokon hat év kényszermunkára ítélték (1948. március 4.).⁸¹ A NOT elé került per első napján (1948. február 18.) Pártos

---

www.abtl.hu/iratok/cikkek/soos_haborus. (letöltés: 2019. jún. 17.). Földesi Margit: *A dr. Kádár-Bilkey-féle „összeesküvés”*. Valóság, 47. évf. (2004) 6. sz. 29–33.

⁷⁵ Hain Péter (Károlyfalva, 1895. május 31. – Budapest, 1946. június 27.), a nyilas puccs után kormánytanácsos, miniszteri tanácsos, rendőrségi detektív-főfelügyelő, az Állambiztonsági Rendészet vezetője.

⁷⁶ Cser István Huba (a. n. Baumgartner Jozefin; Ausztria, 1908. május 21. – Budapest, 1947. június 4.) rendőrnnyomozó, detektívfelügyelő, alosztályvezető.

⁷⁷ Az Állambiztonsági Rendészet magas rangú beosztottjai közül a népbíróság dr. Wayand Tibort, Koltay Lászlót és Kotsis Imrét szintén halálra ítélte, és kivégezték őket.

⁷⁸ Hain Péter, dr. Koltay László, Cser István vizsgálati dossziéja. ÁBTL 3.1.9. V-77426/b. Kegyelmi tanácskozás jegyzőkönyve, Budapest, 1947. január 30. NOT II. 4349/40. sz. 232.

⁷⁹ Székér Nóra: *A Magyar Közösség Története* (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, doktori értekezés). Budapest, 2009. <http://mek.oszk.hu/08400/08480/08480.pdf>. (letöltés: 2019. jún. 16.)

⁸⁰ Dr. Mistéth Endre (a. n. Konstantinovics Emilia/Constantinovits Emilia; Buziásfürdő, 1912. szeptember 10. – Budapest, 2006. július 12.) hidépítő mérnök, államtitkár, miniszter, a németek elleni fegyveres ellenállás tagja, a budapesti hidak tervezője, az MTA doktora, címzetes egyetemi tanár, Széchenyi díjas.

⁸¹ HU BFL - XXV.1.a - 2815 – 1948.

Imre budapesti népfőügyész helyettes képviselte a vádat.⁸² Mistéth büntetését később meghosszabbították, így összesen nyolc év fogvatartás után szabadult 1955-ben.⁸³

Az SZDP egyik legjelentősebb vezetőjét, Peyer Károlyt⁸⁴ és tizenhárom társát 1947. február 16-án ítélte el a budapesti népbíróság, Peyer ellenezte a munkáspártok közös indulását az 1945-ös választásokon, és utána is tiltakozott az SZDP kommunistabarát politikája ellen. Letartóztatása előtt nyugatra menekült, majd New Yorkban telepedett le. A távollétében lefolytatott koncepciók perben összeesküvésben és kémkedésben való részvétel miatt nyolc év fegyházbüntetésre ítélték. Elítélt társai közül egy főt halálra, egy főt tíz év kényszermunkára, míg a többséget három évig terjedő szabadságvesztésre ítélték.⁸⁵ Az 1948. július 2-i tárgyaláson a NOT előtt Pártos Imre népfőügyész helyettes foglalkozott a beadott semmisségi panasszal.⁸⁶ Az összeesküvés súlyosabb megítélését és ennek megfelelően súlyosabb ítéletek kiszabását indítványozta. (Peyer Károlyt a rendszerváltás után, 1989. december 14-én rehabilitálták.)

Pártos Imre szakmai és politikai súlyát mutatja, hogy a ritkán ülésező NOT jogegységi tanácsa előtt ő képviselte a népügyészség elvi álláspontját 1948 júliusában.⁸⁷ A népfőügyészségnek jogában állt ugyanis a rendes bíróságok előtt hozott bármilyen jogerős ítéletet a NOT jogegységi tanácsa előtt megtámadni, ha azt jogszabálysértőnek minősítette.⁸⁸ A jogegységi tanácsot a hírhejt dr. Major Ákos,⁸⁹ a Budapesti Népbíróság és egyben a NOT elnök vezette. Pártos Imre a három ügy közül kettőben halálos, egyben súlyos ítélet kiszabását indítványozta.⁹⁰

Az utolsó húsz év

A népbíróságok és a NOT megszűnését követően a kormány kinevezte Pártos Imrét főállamügyész helyettesnek (1950. február 16.).⁹¹ Mintegy öt év múlva a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a „Szocialista Munkáért Érdemérem” kitüntetésben részesítette a „Legfőbb Ügyészség területén végzett kiváló munkája elismeréséül”. Pártos ekkor a Legfőbb Ügyészség főosztály

⁸² Sz. n.: *Szerdán megkezdte a NOT a Mistéth-per feljebbviteli tárgyalását*. Kis Újság, 1948. február 19. 2. évf. 41. sz. 1.

⁸³ Demetrovics László: Dr. Klivényi, a népi demokrácia ellensége. Archivnet 2009. 9. évf. 6. sz. <http://www.archivnet.hu/cimkek/koztarsasag-ellenes-osszeeskueves>. (letöltés 2019. jún. 16.)

⁸⁴ Peyer [Payer] Károly (a. n. Frank Katalin; Városlőd, 1881. május 9. – New York, 1956. október 25.) vasmunkás, több kormányban volt különböző miniszteri tárca vezetője, a mauthauseni koncentrációs tábor foglya, a szociáldemokrata frakció vezetője, országgyűlési képviselő, a Szakszervezeti Tanács főtáskára.

⁸⁵ HU BFL - XXV.1.a - 3757 – 1947. HU BFL - XXV.1.a - 3334 – 1947.

⁸⁶ Sz. n.: *Súlyosabb ítéleteket kért az ügyész a Peyer-ügy NOT tárgyalásán*. Népszava, 1948. július 3. 76. évf. 150. sz. 4.

⁸⁷ Sz. n.: *A NOT jogegységi tanácsának legújabb határozatai (MTI)*. Magyar Nemzet, 1948. július 13. 4. évf. 158. sz. 1. A NOT elnökségi tanácsának ülését dr. Major Ákos, a NOT elnöke vezette.

⁸⁸ Papp: *Néptörvényssék, Népbíróság, és népbírósági jog Magyarországon*, 50–51.

⁸⁹ Dr. Major Ákos Antal Gyula [tasnádi Major-Maróthy] (a. n. Papp Mária; Újpest, 1908. május 23. – Budapest, 1987. május 26.) hadbíró ezredes, a Budapesti Népbíróság és a NOT elnöke, ügyvéd.

⁹⁰ Sz. n.: *Három katonatiszt ügyében súlyosabb ítéletet követel a NOT jogegységi tanácsától a népfőügyészség*. A Reggel, 1948. július 12. 21. évf. 29. sz. 2. Major Ákos visszaemlékezésében nem tett említést Pártos Imréről. Major Ákos: *Népbírászkodás – forradalmi törvényesség. Egy népbíró visszaemlékezései*. Budapest, 1988.

⁹¹ *Magyar Közlöny*, 1950. február 16. 28. sz. 1.

ügyésze volt (1954. december 24.).⁹² Nem tudjuk, hogy a Rákosi-korszak végén milyen beosztásban, milyen konkrét jogi munkakört töltött be. Erről ugyanis semmit nem árul el, hogy 1955 elején mint ügyész az ipari termékek védelméről írt szakcikket.⁹³ Nem ismerjük továbbá, hogy az 1956-os forradalom idején milyen álláspontot képviselt. A forradalom levezését követően azonban nem vett részt „az ellenforradalmárok” felelősségre vonásában, koncepciók perек lebonyolításában.⁹⁴

Pártos Imrének az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) nincs külön anyaga. Nevét mindössze két dossziében említik meg. A már említett Cser István háborús bűnös aktáján kívül az egy 1973-as budapesti röplapszórás kapcsán merült fel. Ebben az ügyben a rendőrség sok száz főre kiterjedő nyomozást folytatott le, amelynek során a látóköribe került a Pártos család. A felsorolt nevek között egyetlen helyen szerepel Pártos Imre, felesége és gyermekük neve.⁹⁵ Semmilyen nyoma nincs azonban annak, hogy az ügyben bármilyen módon érintett lett volna a család.

Pártos Imre az ötvenes évek közepétől nyugdíjba vonulásáig jogtanácsosként dolgozott. Erről a közel tíz éves időszakáról a rendelkezésre álló kevés adat egyike az, hogy részt vett egy vállalati jogász továbbképző tanfolyamon 1960–1961-ben.⁹⁶ A nyugdíjazásával kapcsolatos dokumentumokból pedig az látható, hogy folyamatos munkaviszony után az Építésügyi, majd az Építési és Városfejlesztési Minisztériumhoz tartozó (ÉM/ÉVM) Budapesti Szakipari Vállalat (Országos Szakipari Vállalat) jogtanácsosaként vonult nyugdíjba (1966. december 31.).⁹⁷ A nyugdíjjogosultság szempontjából figyelembe vehető szolgálati ideje 1929. január 1-jétől számítva 37 év és 179 nap volt.⁹⁸ Pártos Imre mintegy hét év múlva, hetvenegy éves korában halt meg Budapesten, a bori munkaszolgálatból történt megszabadulásának 29. évfordulóján (1973. szeptember 30.).

Köszönetet szeretnék mondani Pártos Imre hozzátartozóinak, akik minden segítséget megadtak a tanulmány megírásához és a források közléséhez. Szeretném megköszönni a segítséget Kiss Marianne szerkesztőnek, Lovas Andrea orvosnak, Mostbacher János kutatónak, Révész Béla jogász-szociológusnak (Szegedi Tudományegyetem), Soós Mihály levéltárosnak (ÁBTL) és Tóth Tamás temetőkutatónak.

---

⁹² *Magyar Közlöny*, 1954. december 24. 106. sz. 754.

⁹³ Pártos Imre ügyész: *Az ipari termékek minőségének a védelme*. Rendőrségi Szemle, 3. évf. (1955) 2. sz. 164–170.

⁹⁴ Pártos Imre neve a Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) 1956-os adatbázisában semmilyen összefüggésben nem szerepel. <https://perek56.hu/ords/f?p=1051:1>. (letöltés: 2019. jún. 18.)

⁹⁵ Jelentés. Budapest, 1973. május 16. Nytsz.: 3/8-151/73. Rendkívüli események dossziéja. „Sokszorosító” III. köt. „Hullámos” fedőnevű. ügynök. ÁBTL 3.1.5-O-17190/2. 3–4.

⁹⁶ Dr. Pártos Imre nevére kiállított igazolás. Magyar Jogász Szövetség, Budapest, 1961. május [?]

⁹⁷ Budapesti és Megyei Társadalombiztosítási Igazgatóság. Nytsz.: B-11-11458/1966/3. Pártos Imre hagyatéka, a hozzátartozók tulajdonában található.

⁹⁸ Dr. Pártos Imre jogtanácsos ügyében eljáró Társadalombiztosítási Igazgatóság határozata. Ügyszám: B-11-11.458/1966/12. Budapest, 1967. március 20. Pártos Imre hagyatéka, a hozzátartozók tulajdonában található.

PÁRTOS IMRE BORI NAPLÓJA⁹⁹

Június

5.

Bevonultam munkaszolgálatra Gödöllőre. Sok [olvashatatlan] kiderült, hogy fiatal vagyok, átvittek Jászberénybe. Késő este érkezünk. A vezető katonaiskolába vitt, ahol hering módjára a nagy koszban kénytelen voltam aludni.

6.

Korán reggel bejutottam a nagy laktanyába. Cca 15 000 ember. Orvosi vizsga. Sérvemmel együtt alkalmas vagy[ok]. Du. 120-ad magammal Jászfelsőszentgyörgyre menteltem. 14 km, kánikula és a felszerelés szörnyű nehéz. Szállítás istálló.

7.

Patakban fürdés, ismerkedés, henylés és találgatás, vajon hová visznek. Lefekvéskor a tehén csapkod farkával és kalapomat intenzíven lekakálja.

8.

Csúnya esős idő. A tanyán ahol lakunk, óriási a sár. Undorodom a munkaszolgálattól. Szakasz p. k. [parancsnok] helyettessé neveztem ki magam, közben szeretnék megszökni. A tehén szorgalmasan csapkod.

9.

Teljes felszereléssel vissza Jászberénybe, itt szemle, a laktanyában nagy por és nagy undor. Itt alszunk, de visszaküldenek a tanyára, útközben a tizedes oldalukra terel [sic!], és szabad ég alatt, árokban alszunk.

10.

Reggel 7-kor vissza a gyakorlótérre, szemle, beosztás, megtudjuk, hogy Borba deportálnak, emiatt nagy az „öröm”. Du. bevagonírozás, hering módjára 42-en fekszünk, és éjjel

indul a szerelvény, 1700 emberrel az ismeretlenbe.

A teherkocsiban alig férünk el, és csak úgy lehet lefeküdni, hogy az első a sarokban megkezdte a befekvést, és a másik mellé feküdt és így tovább. A vagon egy szardíniásdoboz.

11. Vasárnap

A vonat átmegy Pesten a vasúti hídon. Isten veled, szép Budapest. A hangulat nagyon rossz. Úgy fekszünk, mint a heringek. Virarbin [?] büdösebb lába elég büdös, szerencsére a szokottnál rövidebb.

12.

A vonat hol megáll, hol meg tovább indul, hajnalban Pécsre érkezés, ahol borsófőzeléket adnak. Ettől az 1700 ember éjjel-nappal kakál.

13.

Eszék–Vinkovci–Belgrád. Tovább, tovább. A vasút mellett a háború nyomán felborult mozdonyok és leégett vasúti kocsik. Virarbin [?] lába büdösebb, mint tegnap.

14.

Éjjel Niš alá érkezünk. Nagy angol légitámadás, a vagonajtókat kívülről bezárták, hogy találat esetében mindenki megdögöljön. Bombázás ellenére jól aludtam.

15.

Este megérkezés Borba. Mint a barmokat, úgy terelnek a tábor udvarára „Schnell – schnell”!¹ Vacsorára és a kerettől csak pofont kapunk. Én utóbbit megúsztam. Szabad ég alatt alvás, közben csöpörög az eső.

16.

Reggel beosztás-elosztás, 650 emberrel kánikulában nekiindulunk a hegynek, 32 km

⁹⁹ Pártos Imre autográf, szürke tintaceruzával írt bori naplóját szöveghíven, a mai helyesírási szabályoknak megfelelően közlöm. A naplója általában jól olvasható, de néhány helyen egy-egy szó olvashatatlannak bizonyult. Ezt minden esetben jelzem: [olvashatatlan]. A naplóban szereplő munkaszolgálatosokat nem sikerült minden esetben azonosítani, annak ellenére, hogy Pártos Imre hazahozta a Bregenz altáborban lévő teljes névsorát. Az azonosíthatatlanság oka: a naplóban megnevezett vezetőknévén több munkaszolgálatos is szerepel a névsorban.

¹ Gyorsan! Gyorsan!

menetelés, azután érkezés egy barakk táborba: „Lager-Bregenz”. Ez lesz a nyomorunk új tanyája. Megjelent Császár János főtörzs a színen.

17.

Négy barakk van a tábor területén. Keresztények (fehér karszalagosok) a 4. sz. barakkban kapunk szállást. Így tehát nincsen valásvillongás.

18. Vasárnap

A tábor tüskés dróttal van körülvéve. Lélek a kapun se be, se ki. Mindennapi parancs a muszosnak, még lefekszeni is alig szabad.

19.

Bent lakom a katonákkal. Táborparancsnok: Rozsnyai Károly hdgy. [hadnagy] szemüveges vékony halk ember, nem jó, nem rossz, ő közönyös. Holnap a többit.

20.

Szedima zls. [zászlós] a gh. [gazdasági]² ügyek intézője. Fiatal, pökhendi taknyos kölyök. Lovaglópálcával járkál és szeretne napi egy pofont lekeverni. Holnap folyt.

21.

Barcza zls. alacsony, kedves emberke. Civilben Nagykátán községi jegyző. Mindannyian szeretni fogjuk. Folyt köv.

22.

A Lampeitel³ (szakaszvezetőtől lefelé) nem rosszabb, mint a munkaszolgálatosokkal szokott lenni [sic!]. Nem komiszkodnak, hanem üzleteket kötnek. Óravásárlás és bónok.⁴ Folyt.

23.

Császár János főtörzs 39 éves, de 56-nak néz ki. [Olvashatatlan] hajt szörnyeteg. Hülye, buta, bosszúálló, szadista stb. olyan, mint egy szadista állat. Vigyázni kell, az ember ne kerüljön a közelébe.

24.

A táborban németek is vannak. Mind a TODT szervezet tagja. Ezek vezetik az építkezést, amit nekünk kell végeznünk.

25. Vasárnap

Ma van az emberek munkabeosztása. Én igyekezem ebből kimaradni. Talán sikerül irodába kerülni. Csak így vigyázhatok sérvemre és kondíciómra. Mindenkit lekopaszítanak.

26.

65 ember belmunkás (a tábor területén dolgoznak), a többi vasútépítő [olvashatatlan]. Körösszegi (irodai őrmester) részére már végeztem is írásbeli munkát.

27.

Kiszerveztem magam írónak. Dr. Kadosay Győző, pesti ügyv. [ügyvéd] is írnok. Rendes jó írása van. Én irányítom az írásbeli hadműveleteket, ő a végrehajtó közeg.

28.

Császár főtörzs táborrendet csinál. Ragyog minden a tisztaságtól. Ennek az az ára, hogy jó csomó ártatlan emberen végigpofoz. Hatalmas tenyere van, a többi elképzeltető.

29.

Császár a legnagyobb úr a táborban. Szigorú fegyelmi szabályok vannak, amelyek be nem tartása esetére kikötéseket helyeznek kilátásba.

30.

Sok pofon csattan el, és sok embert rendelnek vasárnap kihallgatásra. Dermedt riadalom üli meg az embereket.

Július

1.

Írnoki pozícióm erősödik. Holnap megismerk [sic!]. Úgy látszik, sikerül kikerülnöm a fizikai munkát, amitől undorodom. A zsidó

² gh.: gazdasági hivatal

³ Lampeitel az Organisation Todt (Todt/TODT Szervezet, OT) német katonai munkaszervezet tagja volt. Az OT szervezte, irányította és felügyelte a bori bányavidéken az összes munkát.

⁴ Bón: a szabadságra menő keretlegény és a munkaszolgálatos között létrejövő, olyan hivatalosan tiltott, írásos megállapodás, amelyben a keretlegény – busás haszon ellenében – vállalta, hogy pénzt (más esetben értéktárgyat, ruhaneműt, élelmet, levelet stb.) hoz az otthon maradt családtagtól.

vallásúak valamennyi ruhájukra elől és hátul sárga csillagot festettek.

2. Vasárnap

Ebéd után megtörténtek a kikötések, aránylag enyhén csinálták, de maga a [olvashatatlan] borzalmas. Középkorhoz illő kínzás a XX. században. A magyar keret mulat, a németeknek nem tetszik.

3.

Barcza zls. megszólított „hogyan van dr. úr?” Jólesik az emberi hang. Különb. kutyába se veszik az embert. Nagyon vigyázok emberi méltóságomra. (!)

4.

Főtörzs barátságosan bánik az írnokokkal. Remélem, nem fog pofon vágni. A jóléti bizottság elnöke lettem, de ez nem nagy jelentőségű, mert a bizottságnak nincs pénze.

5.

Tábori lapot osztottak ki. Végre hírt adhatok magamról. Előre megfogalmazom az írni valót, hogy a kis papírlapot jól kihasználhasam.

6.

A tábor cca 1000 m magasan fekszik a tenger szintje fölött.⁵ A táj gyönyörű. Nem tudok gyönyörködni, mert állandóan esik az eső, és hideg van. Mi lesz ősszel?

7.

130-an lakunk a barakkban. Én egy 3 emeletes pricc legfelső emeletén alszom. Nagyon kemény a deszka. Lehet, hogy az idők folyamán majd megpuhul.

8.

Újság és rádióhírek érkeznek. Az angolok és oroszok gyönyörűen haladnak előre.⁶ Csak nekem lassú a menet. Nagyon szeretnék otthon lenni.

9. Vasárnap

A hét folyamán a főtörzs vagy 20 embert öszszegyűjtött kihallgatásra, akik legtöbbje megkapta a kétórás kikötést. Ez a vasárnapi szórakozása. A hadnagy szépen hozza a kikötési ítéleteket.

10.

Az idő felmelegedett. Shortban, ing nélkül lopom a napot, de úgy, hogy úgy lássák, sokat dolgozom. Az én „irodám” az asztalosműhelyben van.

11.

Mindannyian az asztalosok által készített fa szandálban járunk, mert a cipőket és bakancsokat elvették és elraktározták télire. Jó kilátások az itt maradást illetően.

12.

A külmunkásokat nem dolgoztatják agyon. Csak a belmunkásokat csépele napközben a főtörzs, de este már nem tesz különbséget.

13.

Az élelmezés egyszerűen szörnyű. Naponta 3x leves [olvashatatlan] minden tápérték nélkül. A hólyaghurutomtól és a sok levestől folyton pisilek.

14.

Éjjel 6x kellett felkelnem és kimennem. Kissé kellemetlen a meleg takaró alól pizzamában kimenni a hűvös éjszakába.

15.

Az emberek rettenetesen szenvednek az éhségtől. Napi 10 óra fizikai munkához kevés a porció-koszt. Nekem egyelőre elég, mert nem végzek fizikai munkát, mindazonáltal lassan fogyok.

16. Vasárnap

A meleg változatlanul tart, már szép barna vagyok, akár a Kékesen lennék. Du. szokásos kikötések. Néhányan pókereznek (nagyban), én kibicelek nekik.

⁵ A Bregenz altábor a Crni vhr (Fekete-hegység) legmagasabb hegy-csúcsának (1 043 m) az alján volt.

⁶ A szövetséges csapatok 1944. június 6-án szálltak partra Normandiában. A szovjet csa-

patok 1944 júniusában felszabadították a Finn Köztársaságot, és megkezdődött Belarusszia és Litvánia felszabadítása.

17.

Nagy botrány volt, mert észrevették, hogy néhányan ruházati cikkeket adtak el a szerbeknek. Ez szigorúan tilos. Na, lesz vasárnap kikötés.

18.

Mindenki eladja dolgait, hogy pénzhez jusson, élelemiszert vásárolhasson. Általános panasz az élelmezés elégtelensége miatt. Természetesen csak egymás között.

19.

Hajdú szkv. a gh-ás kapja az ellátmányt: margarin, konzerves lekvár. Ez suba alatt mind kapható, csak pénz kell hozzá.

20.

Bélhuratot kaptam. A musz. orvos kezel szénnel és ópiummal. Ezért szaladgálok a latrinára, de görceim nincsenek. Hitler elleni merénylet lázba hozza a tábort.⁷

21.

Éjjel csak 3x voltam a hasammal a barakkon kívül. Szerencsére az éj meleg. Ordítani kell: „órség, alázatosan jelentem a latrinára megyek”.

22.

Bélhurut tart, de már javulóban van. A műhelyben lévő kályhán kenyeret pirítok, és azt rágcسالom. Éjjel már semmit nem jelentetem az órségnek, hanem reggelig aludtam.

23. Vasárnap

Sághegyi bajtársam du. ref. istentiszteletet tartott, melyen részt vettem. Szépen prédikált. Hazagondoltam és elsírtam magam. Utána az ördög bibliájának forgalmát néztem.

24.

Ismét írhattam lapot haza. Remélem, megérkezik. Az itteni helyzetről nem írhattam meg az igazat, de nem is akartam, nehogy az anyám szomorú legyen.

25.

Bélhurut teljesen elmúlt. Reakcióképpen állandóan éhes vagyok, de nincs mit ennem, és pénzem sincsen.

26.

A konyhásoktól kaptam hagymát, a „főétkezések” között ezt eszem kenyérrel. Nem kell félnem, hogy a lehelletemen megérik, mert „ma” úgysem megyek társaságra.

27.

Fiúk közül néhányan megszöktek, illetve csak akartak szökni. Letartóztatás és agyba-főbe verés. Rémület üli a tábor.

28.

Az emberek kezdik megenni az órájukat és ingeiket. Én még tartom magam, bár már néhány kilót leadtam. Nem baj! Szebbek a vonalaim.

29.

Bajtársaim bónokat állítanak ki. A keret jó üzleteket csinál. 1000 P. bónért cca 100 pengőt kapunk. Én ebben nem veszek részt, mert otthon nincs erre fedezet.

30. Vasárnap

Hajam már kicsit kinőtt, de újra le kellett 0-ás géppel vágni. Szörnyen nézek ki, de már nem fázik úgy a fejem, mint kezdetben. Megint hideg van.

31.

Megérkezett a hazai posta. Barcza zls. legelőszőr enyémet cenzúrázta és adta át. Végtelesen boldog és szomorú vagyok egyszerre. De jó volna otthon lenni.

Augusztus

1.

Rozsnyai hdgy. szabadságon van Magyarországon, mindannyian reméljük, hogy már nem jön vissza. Barcza a helyettese. Nagyon jóban vagyok vele. Megkínált enni- és innivalóval.

2.

Frey⁸ tizedes készül szabadságra Pestre menni. Kitört a nagy bón-forgalom. Ebből ki-

⁷ Valóban ezen a napon volt a sikertelen merénylet Adolf Hitler ellen.

⁸ Frei [Frey/Frej] János tizedes, bori keretlenség.

folyólag sok pengő kering. Én visszatartom magam az aláírástól.

3. Főtörzs privát ügyeit beszéli meg velem és doktor úrnak szólít. Ez erősíti az írnoki rangomat, de nem biztosít a pofonoktól, amitől mindig tartani lehet.

4. A tábor ördögét (főtörzs) elvezényelték Borba. Megható búcsút vett az irodától. Mindenki nyugodtabb a táborban. Főtörzs senki-nek sem hiányzik. Barcza derék tb. [tábor] parancsnok.

5. A barakkunk mellett bunkert épít Barcza, aki maga is dolgozik. Én is dolgozgatok kedves bajtársakkal együtt. Jólesik a munka, amiből annyi van csak, amennyit akarok.

6. Vasárnap
Gyönyörű nap van, nagy a meleg. Napfürdő-zők, du. vallási elmélkedésbe mélyedek. Nincs főtörzs, nincs kikötés.

7. Megint írhatok haza. Nagyon nehéz a levél-írás, mert sokkal könnyebben tudnék írni, de kevés terjedelemre összeszorítani az írni-valót igen-igen súlyos feladat.

8. A fürdőbarakkban naponta meleg vízben fürdök. Egészségi állapotom kifogástalan. Az újsághírek nagyon jók. Remélem, hogy a szomszédok rövidesen leteszik a fegyvert, és hamar hazajutok.

9. Váratlanul visszajött a főtörzs. Vége a tábor nyugalmanak, az emberek a pofontól való félelemtől idegesek és nyugtalanok (teljes joggal).

10. Szökések miatt több ízbeni előzetes fenyegetés után, mi, keresztények is sárga csillagot kaptunk. Szép sárga festékekkel mellre és hátra

kell pingáltatni. Nincs jelentősége, de azért rossz érzés.

11. Nagyon szorít a sárga csillag. A ruhát szappannal előkezelttem, így talán könnyen le lehet mosni az ocsmány sárga festéket. Csak 2 kabátot festettem meg. Remélem, hogy főtörzs nem fogja ellenőrizni.

12. A tábor területén szerbek is tartózkodnak. Ezek kézzel-lábbal magyaráznak, hogy a németeknek rövidesen „kaput”. Ezek a szerbek titokban partizánok.

13. vasárnap
Nagyon türelmetlenek vagyunk. A szerbek hírei és az újsággözmények táplálják a reményt. Lancaster angol repülő⁹ száll el a tábor felett. Remélem, hozzák a szabadulást.

14. Rozsnyai hdgy. szabadságáról visszajött. Beszélgettem velem és kijelentette, hogy télen is itt maradunk. Mondhatom, remek kilátások! Szerencsére nem hiszek neki, mert – szerintem – detektoros rádiója van csupán.

15. Főtörzs egy árnyalattal szelídebb. Nem pofoz olyan sokat, mint korábban. Engem a maga módján kedvel, ez megment a pofontól.

16. Nagyon éhes vagyok. 10 naponkénti cigaretta ellátmányomat eladom, és abból a pénzből veszek kenyérre lekvárt és zöldpaprikát.

17. Megint levél jött otthonról. Ezek az ünnepnapjaim. Nagy a nyomorúság azok között, akik nem kaptak postát.

18. Szerbül beszélő musz. orvossal a Novoje Vremját tanulmányoztuk. Megállapítottuk, hogy a háború két hét alatt véget ér.

⁹ A brit légierő legjobban bevált, 1942-től használt, négymotoros bombázója.

19.

Dr. Engel¹⁰ bajtárs nagy fogadásokat köt arra, hogy legkésőbb IX. 1-ig útba indulunk hazafelé. [olvashatatlan] javítják kedélyüket. Csak a keret hülyébb tagjai hisznek a „V 2”-ben.¹¹

20. Vasárnap

Marányi¹² ezredes szemlét tartott a táborban. Leültem fatalpat faragni, nehogy észrevegye tilos írni ténylegkedésemet. A vihar hamar elment.

21.

Semmi írni munka. Egész de. sétálok a napon. Ebéd után a meleg tus alá ülök és ¾ óra hosszat fürdőzök, mialatt a többiek dolgoznak, én urizálok.

22.

Tábori postai lapokat kapunk. Boldog vagyok, hogy haza írhatok, ha érzem, hogy ezáltal egy kicsit otthon vagyok.

23.

Érme üzletet nyitok felesben egy mérnökkel. Kerestem 1000 dinárt. Vásároltam belőle 2 kg szalonnát, de ehhez nem nyúlok, hanem tartalékban őrzöm.

24.

Hazaindulási pszichózis tört ki. Mindenki tartalékol az útra. Én is félreteszek egy zacskó pirított kenyeret. Kíváncsi vagyok, hol fogom ezt elfogyasztani.

25.

Vésnököm emlékérmét készít részemre, melyhez ezüstláncot szerzek. Nem vagyok babonás, de úgy érzem, a rávéssett szavak erőt fognak adni a bajban.

26.

Főtörzs különösen jókedvű. Ebéd után a tiszti fürdőbe invitál, hogy velem együtt zuhanyozzák. Ez nagy kitüntetés. De arra vigyázok, hogy a barátság ne menjen túlzásba. A tigris és a bárány nem lehetnek igaz barátok.

27. Vasárnap

A nyugodalmas vasárnapokat elrontja a kikötés, meg azok a végén ivásba fúlnak. Az emberek [olvashatatlan] lógnak. Ferenczy György¹³ remek zeneművészeti előadást tart.

28.

Nagy ünneppel kihirdették Marányi parancsát, hogy a munkát be kell fejezni, és meg kell tenni az előkészületeket a hazaindulásra. Nagy az öröm, mindenki úgy érzi, hogy már fél lábbal otthon van.

29.

Óriási az izgalom a táborban, mindenki az indulásra készülődik. Feleslegesnek látszó apróságaimat az újságos Feri sógoromnak¹⁴ ajándékozom.

30.

Megint megjött a hazai levél. Ilyenkor úgy el-érzékenyedem, mint egy érzélgős vénasszony. De azt hiszem, nem kell szégyellni, hogy az ember meghatódik feleségének kézírásának láttán.

31.

A tábor semmittevéssel van elfoglalva. Nagy a nyüzsgés. Keret is készülődik és a muszoksóktól jó hálósákokat rabol. Könnyű nekik, náluk van a fegyver.

¹⁰ Dr. Engel Imre.

¹¹ A V-2 (Vergeltungswaffe-2) a Harmadik Birodalomban kifejlesztett ballisztikus rakéta. A németek a második világháborúban Nagy-Britannia és Belgium ellen vetették be.

¹² Marányi [Matkovcsik/Matkocsik/Murányi/Morányi/Matusek] Ede (a. n. Dörgő Katalin; Pétervárad, 1896. október 7. – Markdorf [Németország], 1985. szeptember 20.). Hamis adatai: Fehér Antal/Antal Fehér, Komárom, 1900. március 5., valamint Komárom, 1900.

október 7., szakszolgálatos alezredes, szolgálaton kívüli hungarista ezredes. A bori táborcsoport második parancsnoka.

¹³ Ferenczy [Ferenczi] György (Budapest, 1902. október 8. – Budapest, 1983. július 28.) budapesti zongoraművész, zenepedagógus, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Zongora Tan-
székének vezetője, Erdemes-művész, Európa-
bajnoki bridzsező.

¹⁴ A Pártos Imre által hazahozott tábor-névsorban nincsen Kátai Ferenc nevű személy.

Szeptember

1.

Félhivatalosan közlik, hogy holnap indulunk Belgrád felé gyalog. Végre elérkezett a várva várt pillanat.

2.

Indulás lefújva. Orrok földig lógnak. Alig elviselhető ez az idegjáték. Hátizsák próbát tartok. Mondhatom, nagyon nehéz. Kíváncsi vagyok, miképpen fogja a hátam győzni a terhet.

3. vasárnap

Partizánok megtámadtak egy német autóoszlopot, amely a tábor mellett fölfelé indult. Ezután magát a tábor is megtámadták. Nagy lövöldözés, mindenkit a barakkba parancsoltak. Mindenki örül a mozgalmas eseményeknek.

4.

Ebéd után váratlanul indulás Borba. Állandóan zuhog az eső. Bőrig ázva 1/2 10- kor érkezünk a Brünn lágérbe. Szemzővel pricc alatt a földre feküdtünk aludni. Millió poloska. Rövid kínlódás után felkeltem és reggelig talpon voltam.

5.

Nappali világításnál látszik, hogy szörnyű helyre kerültünk. Előzőleg internálótábor volt: rettenetes a piszok, millió poloska. Szabad éj alatt alszom miattuk.

6.

A szó legteljesebb értelmében rabok vagyunk. A koszt ehetetlen, bélhurutom van, erősen fogyok, szabadban alszom.

7.

A keret olyan, mint a vadállatok. Ok nélkül ütik-verik az embereket. Én szerencsére megúsztam a verést. Éjjel eleredt az eső, tető alá vonultam, nincs alvás.

8.

Rádióhíreket kapunk. A szövetségesek haladnak előre. Bizom abban, hogy rövidesen vége lesz a háborúnak, és hazamegyünk.

9.

Állandó idegfeszültségben várjuk az indulási parancsot. Nem eszem semmit. Nehezem bírom már a fogságot. Éjjel már hideg van szabadban aludni.

10. Vasárnap

Azt beszélük, hogy a partizánok minden utat elváltak. Borban ragadtunk. Mindenki Marányi alest [alezredest] szidja, mert neki köszönhetjük, hogy még nem jutottunk haza.

11.

Estéknként a WC körül a katonák pofozóversenyt rendeznek. A tisztek nem nyújtanak védelmet. Teljesen ki vagyunk szolgáltatva a hóhéroknek.

12.

A Brünn lágérben sem végzek fizikai munkát. A főtörzs vadul pofozza az embereket, de velem jól bánik. Szemzővel egy tisztább barakkban kaptunk egy közös priccset. Itt poloska kevesebb.

13.

Főtörzs egy kiló margarint és egy kg cukrot ajándékoz. Nagyon jól jött, mert nincs pénzem külön élelmiszert venni.

14.

Felszerelésemből elajándékozok, mivel ha menni kell, nem bírnám el a vinnivalót. Legfelelegesebb holt súly a hálósák.

15.

Remek ötletem támadt: a hálósákat átalkítottam esőkabátnak. Úgy nézek ki benne, mint egy öreg K. [sic!],¹⁵ de látszik, hogy célszerű lesz.

16.

Félvéreket külön táborba viszik. Ennek számukra előnyös jelentősége lesz. Kár, hogy pont most [olvashatatlan] vér vagyok.

17. Vasárnap

Egész Berlin lágér és közülünk több százan és félvéreink elindultak gyalog Belgrád felé. Hallgatólag mindenki irigykedik, hogy nincs

¹⁵ Öreg K.: jelentése talán „öreg kurva”.

közöttük. 4600 boldog ember.¹⁶ Du. a visszamaradó 1900 embert átvitték Berlin lágerbe.

18.

Itt vagyok a hírhedt Berlin lágerben Szemzővel közös priccsen. Sok a poloska. Egész éjjel ég ellenük a lámpa.

19.

A katonák meg vannak örülve, ütök-verik az embereket. Egyet úgy kikötöttek, hogy nyomorék lett. Az élelmezés valamivel jobb, mint a Brünn lágerben.

20.

Főtörzs gumibotot csináltatott magának, ezzel üti a népet. Engem nem bánt. Csak az idegen kerettől félek.

21.

Állítólag holnap indulunk, nagy az izgalom. Mindenki csomagol és élelmiszerről gondoskodik.

22.

Nincs indulás, ellenben azt hallom, hogy az I. lépcső már Belgrádban van.¹⁷ Boldog emberek, már közel vannak az otthonhoz.

23.

Tönkre megyünk a várakozásban, az egész tábort naponta tornásztatják. Én mint írrok ettől mentesülök, jól alszom.

24. Vasárnap

Újból hírlík, hogy holnap indulunk, csak még egy icipici parancsot kell megkapni.

25.

Icipici parancs nincs, tehát az indulás elmarad. Orvosi vizsgálat alapján menetképtelenekeket a kórház-barakkban helyezik el. Hegyi Dani is ide kerül.

26.

Megint elrendelték a lekopaszítást. Úgy látszik, nem tudom a hajamat megnöveszteni. Indulunk? Maradunk? Ez itt a kérdés!

27.

Egész nap kimaradásokat és névsorokat gyártok. Minden jel arra vall, hogy küszöbön van az indulás. Csak ezzel lehet a nagy idegfeszültséget levezetni.

28.

Du. hivatalosan kihirdetik a holnapi indulást. Csomagolok és elajándékozok. Karórám két doboz konzervért elcserélem. Előreláthatólag nem kell étkezni.

29.

Reggel 7-kor végre elindulunk. Irány Belgrád. Egész nap esik az eső. Hálósák-esőkabát jól tart. 46 km menetelés után Franklin-lágerben¹⁸ éjszakázunk. Ajtó- és ablaktalan barakkban. Szűk a hely, ülve alszom.

30.

Korán reggel ködös-esős időben folytatjuk az utat. De. 11 óraker partizánok leterelik az egész társaságot az országútról egy hegyi ösvényre. Keret nem használja fegyverét. El vagyunk fogva, illetőleg kiszabadítva. Keretet lefegyverzik. Az egész tömeget Laznicára terelik, majd innen tovább; a következő faluba már nem érünk be, hanem a 2 falu között, temetőben töltöm az éjszakát. Hálósákomon ülök, fának támaszkodom, jól alszom. Hideg van, és eső esik.

Október

1. Vasárnap

Hajnalban menet Laznicára. Kis völgyből tovább terelnek. Egész nap zuhogó esőben gyaloglás hegyen föl, völgyeknek le. Késő este borig ázva kis házikóban megszállunk. Ülve alszom, nincs annyi hely, hogy lábamat földre tegyem.

2.

De végre kisüt a nap, gyaloglás-gyaloglás Jasikovón keresztül. Falusi [olvashatatlan] félig épült házban megint ülve aludtam. Egyébként minden jól megy.

¹⁶ Az első csoportban mintegy 3400 munkaszolgálatost indítottak el Magyarország felé.

¹⁷ Az első csoport 1944. szeptember 24-én érte el Belgrádot.

¹⁸ A Frankin/Franken altábor azonos volt a Rhön altáborral.

3. Km–km után megáradt patakon keresztül. Du. érkezés Majdanpekbe. Itt az egész musz. tömeg. Angol tiszteket látok. Bányász holmijában jól alszom és jól eszem.

4. Hadbíróóság összeül. Rozsnyai hadnagyot, egy zászlóst és három katonát halálra ítélte és kivégezte.¹⁹ Du. szétosztás és 150 emberrel útnak indítanak. Éjjel megszállunk egy nyitott faházban. Ülve alszom.

5. Egész nap menetelés: partizánok kísérek: gyakori találkozás partizán-csapatokkal. Este érkezés Kučevóba. Kocsmában helyeznek el. Kinyújtva alszom a földön. Teljes személyes szabadság.

6. Egész nap séta a városkában. Rengeteg partizán. Finom ételeket lehet kapni, de nincs pénz, tehát csak nagyokat nyelek: a hivatalos ellátás jó, csak kevés.

7. Az összes muszt. a város szélén lévő barakkban helyezik el. Se ajtó, se ablak. Jól aludtam. Város fölött két német repülőgép szálldogál. Géppuskázik és bombát dob.

8. Vasárnap
A német gépek géppuskázzák a barakkot, ahol a földön fekszünk. Du. 4-kor német tankok jönnek és mindenkit lőnek. Szemzővel géppuskatűzben menekülök két patakon át a hegy felé. Félünk. Kazal tövében alszunk.

9. Menekülés a németek elől, tovább a hegyek közé. Már öten vagyunk együtt. Üres házat találunk egy kis völgyben. Itt tanyázunk egész nap és éjjel. Nyílt tűznél melegszen és egész nap napraforgómagot rágok.

10. Nyugtalanság tovább hajt. Elérünk Bukovskára,²⁰ ahol 17-en összeverődünk és [olvashatatlan] hegyi tanyákon gazdánál elhelyezkedünk. Szemzővel Joszif Jarsohovih gazdához kerülök. Derék ember, jól ellát, ágyban alszunk.

11. Öregasszony, gazda, gazdáné, fiatal házaspár és kislány a család. Etetnek, itatnak. Pár szerb szót már tudok. Kézzelel-lábbal diskurálunk.

12. Kukoricafosztásban és morzsolásban segítünk és sokat eszünk. Nagyon kiéhezett és nagyon sovány vagyok. Németek Kučevóban maradtak. Drágám születésnapja.²¹

13. Szüreteltünk, és ennek folyományaképpen hasmenésem van. Állandó rémhír, hogy jönnek a németek. Ettől félünk.

14. Gazda friss kučevói hírekkel lát el. Közli, hogy a németek sok muszt. agyonlőttek. Közeliünkben két német akna robbant. Félünk, hogy jönnek a németek.

15. Vasárnap
Állítólag a németek elhagyták Kučevót és Belgrád felé mentek. Nem hisszük el a jó hírt.

16. Gazda közölte, hogy Kučevóban már oroszok vannak. Örülünk, de a biztonság kedvéért várunk. Már kis pocakom is van.

17. 17-én újból összeverődünk és visszamegyünk Kučevóba. Első találkozás oroszokkal. Nagy az öröm. Du. megindulunk a Duna felé.²² Későn érkezünk a faluba. Üres üzlethelységben alszunk, nagy piszokban. Vakarózom.

¹⁹ A kivégzettek között volt a Rhön altábor parancsnoka, Torma Frigyes zászlós, magyarkanisztai drogista és Fischer István tartalékos szakaszvezető.

²⁰ Kučevótól mintegy öt kilométerre délre lévő falu.

²¹ Feleségének, Kátai Hedának ekkor volt a 32. születésnapja.

²² Pártos Imre és társai Szerbiában, Kučevótól északra, Nagybecskerek–Szeged irányába haladtak.

18.

Egész nap menetelés. Ragyogó idő, a szerbek elhalmoznak szőlővel. Hasmenés. Miljevic faluban alvás kocsmában kitűnő meleg vacsora után.

19.

De. érkezés Veliko Gradišteba. Városi bizottság fogad, a közkonyhán jól megebédelek. Megbámulják esőkabátomat. Du. zuhógó esőben megyünk tovább. Kis faluban község-házán alszunk, miután a gazdák jól megetettek.

20.

Zuhógó esőben menetelés. Délben érkezés Ramba.²³ Erős hullámverésben csónakon átkelés a Dunán. Orosz katonai autó felvesz és elvisz Versecre. Bőrig ázva késő este megérkezünk és partizán laktanyában kapunk szállást.

21.

De. bolyongunk a városban, remek ebéd partizán étkezdében. Kimegyünk a vasútra, beszállunk tehervagonokba és itt éjjelezünk. Vonat visz bennünket Becskerek felé. A hangulat jó, szabad embernek érzem magam.

22. Vasárnap

Érkezés Nagybecskerekre. Sok orosz és sok partizán. Szeretnek bennünket. Jól etetnek és itatnak. Sétálunk. Szakállt és haját vágatok. Rendesebb külsőt nyerek. Kocsmában földön alszunk.

23.

Jó ebéd után kimegyünk a vasútra. Indulás [egy mondat olvashatatlanul kihúzva] 17-en együtt vagyunk. Marhavagonokon útban Szeged felé. Éjjelt ülve, vonatban töltöm.

24.

Korán érkezés Szőregre, innen gyalog be Szegedre.²⁴ Herczog, Rózsaföldi,²⁵ Király²⁶ és Szendrővel együtt már csak öten vagyunk együtt. Református [olvashatatlan] otthonban megvendégelnek, és Szentirmay őrnagy elhagyott házában szállásolnak el.

25.

Szabad ember vagyok, csak nincs pénzem. Reformátusok ingyen adnak szállást. Város 50 P gyorssegélyt folyósít mint szegedi (?) lakosnak.

26.

Már hetek óta vakarózom. Egy szakember megállapította, hogy tetves vagyok. Nem örülök ennek, de hát ez elkerülhetetlen volt. Muszok beszélnek, hogy az I. lépcsőből a németek 3600 embert legyilkoltak.²⁷

27.

Fertőtlenítőbe mentem. Tetűk meghaltak, és már nem vakarózom. Szálkába léptem, de nem tudom kivenni. A talpam tehát fáj és bizsereg.

28.

Bolyongok Szegeden, és fáj a lábam. Városházán jelentkezem munkára. 3/a. ügyosztályra segédtisztviselőnek beálltam. Ingyenállás. Sebészeti klinikára mentem, de a szálkát azok se tudták eltávolítani. Lehangolt és rosszkedvű vagyok.

29. Vasárnap

Gőzfürdőbe megyek, megmérem magam. Csak 50 kiló vagyok, sovány, mint egy gebe. Borzasztó éhes vagyok édességre, cukrászsüteményekkel tömöm magam.

30.

Áttérünk az önellátásra. Élelmiszerjegyre minden lehetőt kiváltunk. Rózsaföldi főz és

²³ Ram (Ráma) a Duna szerbiai partján lévő város.

²⁴ Szeged 1944. október 10-én éjszaka szabadult fel.

²⁵ Rózsaföldi István szerepel a Pártos Imre által hazahozott tábori névlistán.

²⁶ Király Győző szerepel a Pártos Imre által hazahozott tábori névlistán.

²⁷ A nyugat-bácskai Cservenkán mintegy 1000 zsidó munkaszolgálatost gyilkoltak meg a német katonák a magyar keret közreműködésével 1944. október 7-én éjszaka. Cservenka és Zombor között mintegy 400 zsidó munkaszolgálatost gyilkoltak meg német katonák 1944. október 7–8-án.

takarít. Elneveztem ezért Rózsikának. E név rajta ragadt. Egészen jól főz, aránylag minden rendben van.

31.

Bal lábamon gombás bajt észlelek. Bőrgyógyászati klinikán előírják a kezelést. Lényege, hogy fehér [olvashatatlan] kell borogatnom. Kell [olvashatatlan] aludni. Ez a lákáshoz köt.

November

1.

Egész nap otthon fekszem és borogatok. Minden kezem ügyébe eső könyvet kiolvasok.

2.

Egész nap borogatok és olvasok. Nagyon unalmas.

3.

Folyton borogatok és elhatározom, hogy azt holnap már abbahagyom. Nincs semmi olvasnivalóm.

4.

Újból hivatalba járok, itt csak ülök, semmi érdemleges dolgom nincsen. Fiúkkal moziba mentem. Rózsaföldi jól főz.

5. Vasárnap

Úgy élek, mint független, pénztelen úr, csak nagyon rongyos vagyok. Tanoncotthonban laknak Schlesinger és Grünberger²⁸ muszok, akik átjárnak hozzánk látogatóba.

6.

Kezd hideg lenni. Hiányzik a felsőkabát. Hárlózsák-kabát, csak nem hordhatom, mindenki kinevetne.

7.

Kezdek hízni. Türelmetlenül várom Pest elfoglalását.²⁹ Mindnyájan idegesek vagyunk: sokat veszekszünk apróságokon.

8.

Napok egyhangúak. Várjuk Pest elesését. Sokat eszem, a moziba járok. Ügyvédi kamarától kezdeti segílyt kérek.

9.

Változatlanul rongyos vagy[ok], nem tudok semmi ruhafélét szerezni, pedig a legtöbb musz. már civil ruhában jár.

10.

Lábam még mindig gombás. Este és reggel kezdem és nagyon undorodom. Már mind a három moziban voltam.

11.

Spitz bajtársam háziasszonya meghívott ebédre. Telepakoltam magam, de váltig azt mondja, nem eszem semmit.

12. Vasárnap

Hideg van. Kabát pótlására sált tekerek magamra. Jó volna rendes ruhához jutni. A fiúk bónért³⁰ vásárolnak, de nekem erre nincs fedezetem.

13.

Sikerült kölcsönt kapnom. Az élet sok pénzbe kerül. Ha sokáig tart Pest elfoglalása, teljes lesz az egész musz. vonalon az anyagi romlás.

14.

Orosz kapitány jóvoltából gettó holmikkal felruházodom. Újból polgárnak nézek ki, és ismét annak érzem magam. Ez egy további lépés a polgáriasodás felé.

15.

Azt mondják, hogy elegáns vagyok. Jól esik a hibátlan és tiszta ruházat. Csak a bakancsomon látszik, hogy musz. voltam.

16.

Herczoggal színházban voltam. Süt a nap, de a nézőtéren rettenetesen hideg van. A papkisasszonynak csúnya mamája lehetett.

²⁸ Grünberger Gyula (1907–?).

²⁹ A főváros ostroma 1944. december 30-án kezdődött, és 1945. február 13-án fejeződött be.

³⁰ A bónért vásárlás itt valószínűleg azt jelenti, hogy hitelre vásároltak.

17.

Szemző és Király Temesvárra utaztak. Hívtak, de nem mentem. Hallottam [olvashatatlan], hogy az egész Borban maradt keretet Marányival együtt a partizánok kiirtották.³¹ Főtörzst állítólag elevenen megégették.

18.

Herczog bemutat Antalffy György halkereskedőnek. (Papa, mama válófélben lévő aszszony-lány, kis-lányka.) Nagy szeretettel Grünbergerrel együtt lakhatásra meghívtak. Meghívásukat elfogadtam. Erzsi lakásában laktunk. Teljes kényelemben. Mindannyian olyan kedvesek, hogy nem esik nehezemre a koszt-kvártélyt elfogadni. Jólesik a szabad [olvashatatlan] élni a hosszú és fárasztó bolyongás után.

19. Vasárnap

Családban élek, nem vagyok már egészen kiveret kutya. Erzsit elviszem színházba. Roszszul érzem magam, éjjel erősen izzadok.

20.

Belklinikára mentem vizsgálatra, mert éjjel erősen izzadok. Tanár alaposan megvizsgál, tüdőnek nincs baja, de 180 a vérnyomásom. Kezdődő érzelmesedés. Tehát nagyon beteg vagyok.

21.

Szedem az orvosságot és rosszkedvű vagyok. Kellemetlen a betegségem. [Olvashatatlan] Antalffyék figyelmesek és vizagstálnak.

22.

Szorgalmasan járok hivatalba. Dolog nincsen, de mégis az az érzésem, hogy hasznos vagyok. (?)

23.

Színházban revü előadás van, elvittem Erzsit.³² Nagyon fáztunk, de jól eltelt az idő. Hangulatom változatlanul rossz.

24.

Nem említem meg naponta, mindig haza gondolok. Már alig várom, hogy szerelmemmel együtt legyek. Sajnos az oroszok nem szeretnek.

25.

Borbélynál voltam, a nyak körül megnyírt. Már van választék a fejemen. A rendes külső fokozódik. Állandóan [olvashatatlan] érzek a fejemen.

26. Vasárnap

Más forrásból is hallottam a I. lépcső tragikus sorsáról. Úgy látszik, eddig szerencsém volt. Ki tudja érdemes-e életben maradni?

27.

Szigorúan tartom a hús és folyadék nélküli diétát, és már a második üveg gyógyszernél tartok. Közérzetem javul.

28.

A városban szedik az embereket közmunkára. Várom igazolványom, eddig megmennt. Ebéd után Virág cukrászdában pótfeketét ittam.

29.

Erzsi 3 barátjánője eljött vacsorára. Remek hangulatban 1/2 2-ig fenn voltunk.

30.

Harmadik üveg gyógyszert kezdtem meg (a 5-6 ?)³³ [sic!]. Nem is érzem, hogy beteg vagyok. Korán lefeküdtem aludni.

³¹ Nem maradt Borban magyar katona. Marányi Ede nyolcvankilenc éves korában büntetlenül halt meg a Német Szövetségi Köztársaságban. Lásd: Csapody Tamás: *Bori munkaszolgálatosok*, 159–172.

³² A Délmagyarország szerint (1944. november 25. 1. évf. 6. sz. 3.) a „Tisztelet a bevételnek” című jazzrevü előadást három nappal később mutatták be Szegeden. Az előadás rendezője,

egyben egyik főszereplője Káldor Imre komikus volt. Ő és a szintén főszerepet játszó Bondy Endre, valamint Sugár László komponisták egyaránt Borban voltak munkaszolgálatosok.

³³ Talán azt akarta jelezni a naplóíró, hogy az ötödik vagy a hatodik üveg gyógyszert kezdte meg.

December

1.

Antalfy apa sógornője érkezett Szeged környékéről. 6-an ülünk az asztalnál. Vacsora után kitűnő hangulatban lórumozunk. Ez egyébként minden esti szórakozásunk.

2.

Állást változtattam. Beálltam a rendőrségbe. Rendőrtiszti munkakörben dolgozom. Kihallgatók, előzetes letartóztatást is foganatosítok, internáltak. Örülök a komoly munkának.

3. Vasárnap

De. sok rendőrségi munka. Ebéd u. cukrászdában fekete. Du. [olvashatatlan] látogatóba jöttek. Este lórum. Jól érzem magam.

4.

Sok kihallgatást folytattam le. Kezdek belejönni a rendőri munkába. Semmi újság. Egy kiló cukrot kaptam marginális áron, amit Antalfyékhoz viszek. Nagy öröm emiatt.

5.

Szegeden már alig vannak muszok. Temesvárra és Aradra mentek pénzért.³⁴ Nekem eszem ágában sincs a nekem tetsző rendőrségi munkát elhagyni. Erzsí virágot kapott Mikulásra.

6.

Rengeteget dolgozom, este 1/2 7-ig tartottam kihallgatást. Erzsí Mikulásra meglepett [olvashatatlan] ingével és nyakkendőjével, valamint családi fényképpel. Végtelenül jól esett meleg figyelme.

7.

Kétségbe vagyok esve családom miatt. Mi lehet Pesten? Bízom, hogy az Isten vigyáz Drágámra. A hely. [helyettes] ügyész gratulált kitűnő jogászai nyomozati munkámért. Nagyon jól esett.

8.

Hivatali elfoglaltság 1/2 5-ig. Sok munka.

9.

Ma csak 1/2 1-ig dolgoztam, mert szombat és vasárnap délután csak ügyelet van. Ezt sorsolás útján döntöttük el. Rám karácsony napján kerül sor.

10. Vasárnap

Egész du. otthon voltunk. Panni, Anna és Hermin voltak a látogatók.

11.

Szemzőék visszajöttek Temesvárról. Azt mondják, hogy rólam rosszakat beszélnek. Nagyon izgat a dolog.

12.

Deportáltak Antifasiszta Szövetségénél önmagam ellen fegyelmit kértem.

13.

Pesti menekültek érkeztek. Borzalmas híreket hoztak. Istenem! Segítsd meg drágámat.

14.

Ma jobb híreket hallottam a pestiektől. Kicsit nyugodtabb vagyok. Megkezdtem az 5-ik üveg orvosságot. Szedem, de úgysem leszek egészséges. Szomorú karácsonyi évforduló! Istenem!

15.

Erzsí kislányát bevitték a gyermekklinikára. Az egész család nyugodtabb, hogy szegény kicsike gondos orvosi kezekbe került.

16.

Úgy volt, hogy a rendőrség másik épületbe költözik, de lefűjták. Sajnos du. is be kellett mennem. Ilyenkor pedig mindig van dolog.

17. Vasárnap

Árad a muszosok tömege Romániából. Sok idegen arc jelenik meg a városban.³⁵

³⁴ Temesváron és Aradon a volt munkaszolgálatosok az amerikai zsidó segítségnyújtótól (American Jewish Joint Distribution Commit-

tee) kaptak ellátást. A két városban a közellátás is sokkal jobb volt, mint Szegeden.

³⁵ A volt bori munkaszolgálatosok ekkor érkeztek nagy számban Temesvárról Szegedre.

18. Mukecot³⁶ látogattam Erzsivel. A kicsike nagyon rossz állapotban van. Szinte könnyörögve vár a nagyoktól segítséget. Isten meg fogja segíteni.
19. Közeledik a karácsony. Nagyon fájdalmas ünnep lesz számomra. Csak legyen erőm elviselni a fájdalmakat. Hol lehet most Ernő, a 49 éves ünnepelt?
20. Megkezdtem karácsonyi bevásárlásaimat. Csak jelentéktelen figyelmességekkel tudom viszonzni Antalffyék jóságát.
21. Rendőrségen változatlanul sok a munka. Íróasztalt kaptam, így rangos embernek látszom.
22. Náthás vagyok és köhécselek. Remélem, nem lesz belőle semmi komoly baj. Nagy öröm a családban, váratlanul hazajött Franci, Maca férje.
23. Erzsivel meglátogattuk Mukecot [a] kórházban. Nem mehettem közelébe, mert nagyon meg vagyok hűlve.
24. Vasárnap Erzsinek karácsonyfát díszíték. (Hol vagy drága kis [olvashatatlan]!? Az Isten vigyázzon rád!) Este ajándékozás, a Mennyből az angyal... Nagyon szomorú vagyok és sírok. Este 38 ½ fokos lázzal ágynak dőlök.
25. Lázás influenzában fekszem. Az asszonyok nagy szeretettel ápolnak. Szeretnék hamar felgyógyulni. Láz 38 fok.
26. Állapot változatlan. Közérzet rossz. [Olvashatatlan] nagy. Láz 38 fok.
27. Közérzetem jobb. Sokat alszom, de a lázam változatlanul 38 fok.
28. Végre lehetett orvost keríteni. Megvizsgált és gyógyszert írt. Estére láz 37,6 fok. Remélem, ez már javulást mutat! Erzsi du. nálam volt. Órákig beszélgettünk. Sajnáltam szegény teremtetést.
29. Barátok jönnek látogatóba. Sokat olvasok. Így múlik el a nap. A láz 37,7 fok.
30. Már szépen láztalan vagyok. Kinn nagyon hideg van. Jó melegben fekszem, de mi lehet ez alatt kedvesemmel.
31. Vasárnap
Lezárult egy szenvedésteli év. Mit hoz a jövő?
Buék.
Január
1-5.
1945. VI. 5-én államügyész lettem Szegeden.
1945. VIII. 19. Boldog vőlegény vagyok.
1945. VIII. Császárt a szegedi népbíróság halálra ítélte és kivégezték.
1946. jan. 26-án ismét férj és nagyon boldog vagyok.
1947. szept. 30-án pompás fiúcska apja vagyok.

---

³⁶ Mukec: Antalffy Erzsébet kórházba került kislánya.